

EDİRNE ve YÖRESİ
Eski Eserleri Sevenler Kurumu
Yayınlarından
Sayı : 4

TUROVA HARABESİ

YAZAN:

Selâhattin Kandemir

RESİMLİ AY MATBAASI T. L. ŞİRKETİ
İSTANBUL

1938

4000
EDİRNE ve YÖRESİ
Eski Eserleri Sevenler Kurumu
Yayınlarından
Sayı : 4

TUROVA HARABESİ

Başlangıç - Birkaç söz - Turova (Troie) - İlyadanın mevzuu - Turova harabesinin mevkiî - Turova harabesi - Turovada arkeolojik hafriyat - Turovadaki medeniyet tabakaları - Troade mintakası - Turovalılar.

YAZAN:

Selâhattin Kandemir

RESİMLİ AY MATBAASI T. L. ŞİRKETİ
İSTANBUL
1938

BULDURU

	<u>Sayfa</u>
Ön Söz	5
İkinci Baskı için Birkaç Söz	7
Turova (Troie)	9
Resim: Hafriyat heyeti — Hafriyat reisi Bay Blegen	11
İlyadanın mevzuu	13
Turova Harabesinin mevkii	14
Resim: Hafriyat heyetinin Amerikadan getirdiği ev — Bayan ve Bay Semple	15
Resim: Heyet azasından Bayan Rauson çalışırken — Hafriyat heyeti ve işçiler	19
Turova Harabesi	21
Turova Plân ve Topoğrafya haritası	22,23
Dörfelde göre Turova Harabesinin maktarı	25
Turovada Arkeolojik Hafriyat	26
Resim: Harabenin umumî görünüşü — Turova I. de bulunan bir iskelet	27
Turovadaki medeniyet tabakaları	29
Resim: Turova I. Kale duvarları — Turova II.	31
Troad mintakası	33
Resim: Turova II. de yapılan ince araştırmalar — Turova VI.	35
Resim: Turova VI. ve VII. — Harabenin batı yönünde ve Elenistik tabakada araştırmalar	37
Resim: Turova I. — VI. da bulunan Seramiklerden birer örnek	39
Turovalılar	40
Resim: Turova VII a. — IX. da bulunan Seramiklerden birer örnek	41
Netice	47

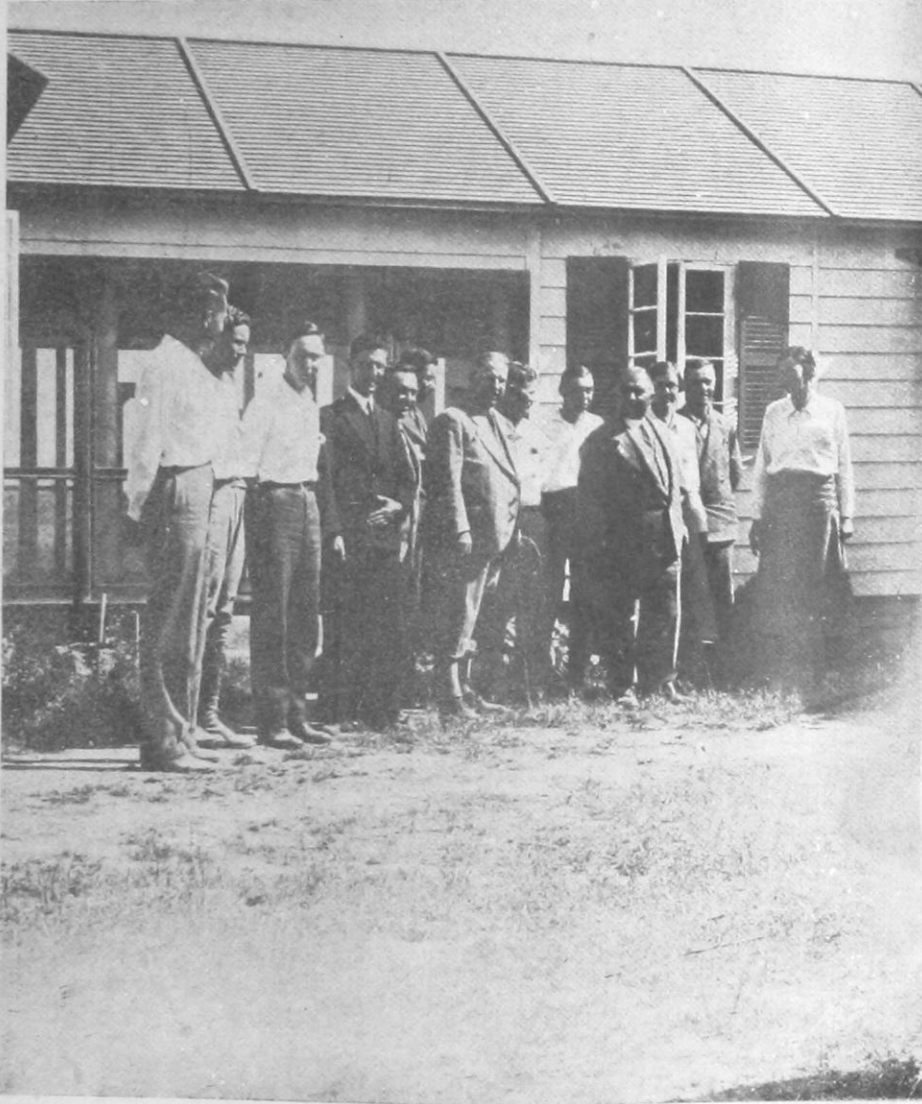
Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi
İSTANBUL

ÖN SÖZ

Turova; ikinci defa olarak Amerikalı Profesör (Blegen) in yeni kazıları ile birlikte gene Selâhaddin Kandemir arkadaşımıza yazdırılmıştır. İzmir Valisi iken (1934) te ilk yazdırdığımız bu eser, Trakyayı Anadoluya, Küçükasyaya bağlayan, büyük medeniyetin ilk devirlerini yaşatan otantik kıymetlerle doludur. Kurumumuz bu kültür hareketleriyle derin bir haz duymaktadır. Türk Tarih Kurumumuz, bize her vakit ilham kaynağı olacaktır.

General Kâzım Dirik

Trakya Umumi Müfettişi
Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler
Kurumu onursal başkanı

1933 de General Kâzım Dirik'in Turovayı ziyaretinden bir hatıra

İkinci Baskı İçin Birkaç Söz

Turova hafriyatında 1932 - 33 ve 34 senelerinde Maarif Vekâleti tarafından tayin olunan hafriyat Komiseri sıfatıyla çalışmışım. Son üç sene zarfında burada bulunamadığım için hafriyatın neticelerini bilmiyordum. Bana Turovayı tekrar görmek fırsat ve bahtiyarlığını veren pek saydığım General Kâzım Dirik oldu.

1937 mayısın güzel günlerinden bir kaçını eski dostlarım olan Amerikalı âlim ve talebeler arasında geçirdim; hafriyat hakkında yeni malûmat edindim. Onları buraya kısaca yazdım.

Turova hafriyatından bahsederken onu idare edenleri tanıtmak.. onlar hakkında beslediğim özlü sevgiyi burada açıkça söylemek ve göstermek benim için insanî ve millî bir borçtur. Üç senelik arkadaşlık günlerinde kendilerini yakından ve pek iyi tanıdığım bu insanların, insanlık vasıflarına, ilmî düşünce ve metodlarına, nezaketlerine, kıbarlıklarına hayran oldum.

Bu vesile ile okuyucularına bu heyet azasını takdim edeceğim :

Başta Bayan Semple vardır. Filolog Prf. Bay Semple in eşidir ve zaten bu hafriyatın masraflarını Cincinnati Üniversitesi namına veren bu saygıdeğer kadındır. Prf. Bay Semple de nazik, centilmen bir zattır.

Hafriyatın ilmî cebhesini idare eden Arkeolog Prf. Bay C. W. Blegen dir. Daima güler yüzlü ve her zaman neşelidir. Büyük Okyanosu şimdiye kadar 35 defa geçmiştir. Ömrünün yarısını Amerikadan dışarda ve hafriyatlarda geçirmiştir.

Turovada iken her sene Bayan Blegen de gelir, kıocasına yardım eder. Bay Blegen, buraya talebelerini de birlikte hem yardımcı olarak hem de staj için, getirmiştir. Bunların ikisi kız, dördü erkektir. Bunlar da hocaları gibi zeki, çalışkan ve çok centilmen insanlardır.

Heyet azaları ilk iki sene zarfında Türkçemizi konuşmağa başladılar. Son görüşmelerimiz hemen hemen Türkçe olmuştur. Kendilerinin Türkçeye karşı alâka ve sevgilerini burada takdirle söylemek borçtur.

Hele Arkeoloji çalışmalarındaki ilmî sistem ve metodları çok mükemmeldir. En küçük bir ihmalin, alâkasızlığın çok büyük ilmî zararlara sebep olabileceğini

tağdir eden heyet azasının, çalışma hususunda gösterdikleri disiplini tağdir için, onu ancak yakından görmek lâzımdır.

Çalışma saatleri haricinde, bilhassa yemek zamanlarında Amerikalıların hususiyetlerine girmek kadar yüksek zevki hayatımda az tattım. Turova, diyebilirim ki bir Üniversitenin şubesidir, veya Lâboratuvardır. Burada hem ilim öğrenilir, hem de bizzat bir hayat yaşanır.

Hiçbir yabancıнын propağandasını yapmağa ve yaptıрмаğa tahammül edemediğimiz bir zamanda, bize insanî, ilmi, iktisadî bir takım faydalar temin eden, ve bizi sevdiğini isbat eden kimselere karşı da alâkasız kalmak kıtiyyen doğru olmayacağını düşündüğüm için, bu satırlarda (Yeni Turovalıları) açık olarak sena ve tağdirle yadediyorum.

Bu ikinci basılıştta kitabı tekrar gözden geçirdim. Birinci basılıştında yapılan bazı hataları düzelttim, ve en son malûmatı ekledim. Bu güzel vesile ile eserimi tekrar bastırmağ lütfünde bulunan Trakya Umumi Müfettişi General Kâzım Dirik'e sonsuz şükran ve saygılarımı sunarım.

Edirne

Selâhattin Kandemir

TUROVA (TROIE)

Bizim Turova dediğimiz harabenin adı ecnebî kitaplarda (Troie) imlâsıyla yazılır. Buna Troja, İliyon, İlios da denilir. Bu ismi bize ilk defa veren meşhur şair Omerdir. Bu şairin İlyada ismindeki meşhur epopesinde tasvir olunan muharebe, Turova şehrinin bulunduğu topraklar üzerinde yapılmıştır. Bu muharebe Akalar'la Turovalılar arasında olmuş ve 10 sene kadar devam etmişti. İlyada efsanesinin XX inci nağmesinde Turova'yı tesis eden adamın Tros isminde bir kahraman olduğu yazılıdır. Bu isim sonradan (Troie) olmuştur.

Burada Turova ismini ebedileştiren adamla, bu tarihî vak'a ve eser hakkında hulâsa halinde bazı malûmat vermeği uygun gördüm.

Omerin hayatı hakkında şimdiye kadar pek çok yazı yazılmıştır. Bu hususta birçok tetkikler yapmış olan âlimler, edipler vardır. Tokidid göre, Omerin hayatı Turova muharebesinden çok sonradır. Bu müellife bakılırsa, Turova harbi M. E. XII inci asırda Torların Doriennes istilâsından 80 sene evvel vukubulmuştur.

"Herodot, Omerin 850 senesinde yaşadığını söyler. Teopomp ta Omeri VIII inci asıra maleder. Bazı efsanelere göre Likürg Sakız adasında Omerle, yahut Omerin kendisine şiirlerini vermiş olduğu adamla, veya arkadaşı Kreofil ile görüşmüştür. Şu halde Likürgün IX uncu asırdan evvel yaşamamış olduğuna nazaran Omerin bu asırda, yahut bundan biraz daha sonra yaşamış olduğu anlaşılır." [1]

Birçok şehirler Omerin doğum yeri şerefine kendilerine maletmek için mücadele etmişlerdir. Bunlar arasında İzmir, Sakız adası vardır. Fakat birçok müellifler Omeri İzmirli, yahut bu civardan sayarlar.

(1) İlyade. Victor Magnien. Paris 1930

Buna en kuvvetli bir delil olmak üzere, kendi şiirlerindeki bazı tabii manzara tasvirlerini gösterirler.

Turova harbine dair Omerden evvel onun zamanında ve ondan sonra da birçok şiirler, destanlar yazılmıştı. Bunlar Turova harbinden başka Teb (Thébes) muharebelerini Argonotların seferlerini, kahramanların menkabelerini tasvir ederlerdi. Fakat Grekler diğer şiirlerin yanında Omerinkilerini daha çok sevmişler ve onu kendilerine maletmişlerdir.

Omerden evvelki devirlerde Orfe, Linüs, Müşe gibi şairlerin devam ettirdikleri dinî bir edebiyatın varlığını, Grek an'anesi kabul etmektedir. Bu an'aneye göre, Omerde, Heziyod gibi, bu dinî edebiyatı taklit etmişti. İlyadanın lisanı hakkında da aynı mülâhazayı yürütmek doğrudur.

Omerin şiirleri pek çabuk etrafa yayılmıştır. Yunanistanda bu şiirler derhal sevilmiş, tutulmuş ve birçok kitaplar yazılarak etrafa neşrolunmuştur. Bunları şairler, ya parça parça, ya fasıl fasıl terennüm ederlerdi. Omerin namına heykeller dikilmeğe, muayyen zamanlarda merasim yapılmağa, birçok tefsirlere ve ilâvelerle dolu eserler yazılmağa başlanmıştı.

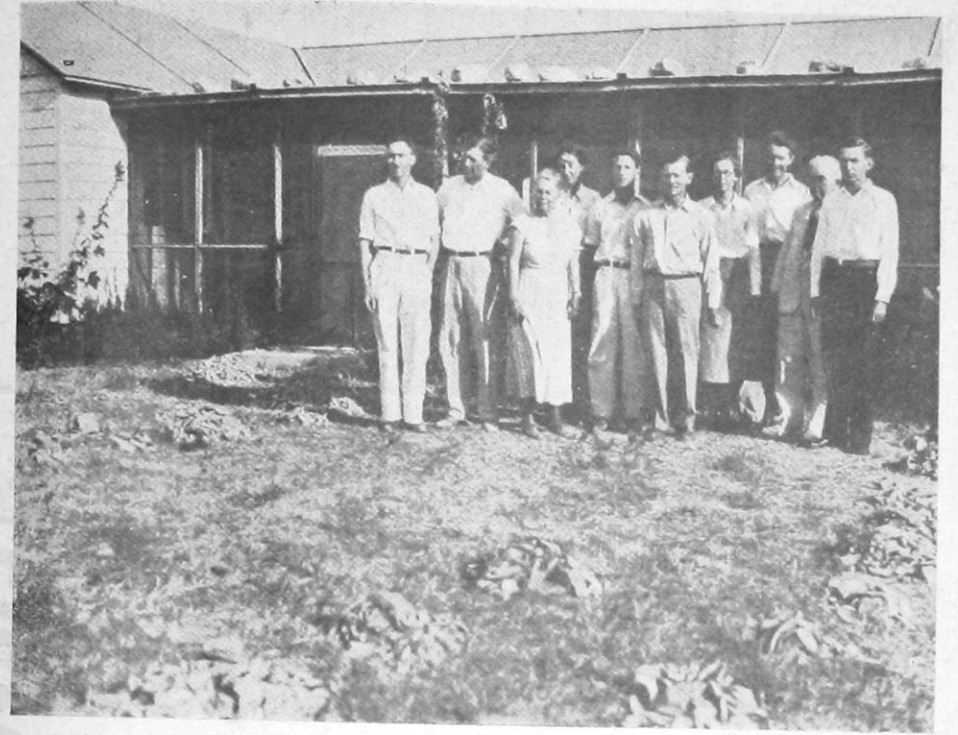
Ksenofon, Tukidid, Herodot gibi müverrihler Omer edebiyatını mükemmel bir me haz olarak kullanmışlardır. Birçok hatipler bu şiirlerin bazı parçalarını ezberler ve onu okurlardı.

Sofistler ve filozofların bir kısmı Omerle alay ederler, ve onu yalancılıkla, hakikatı değiştirmekle, akıl almıyacak şeyler söylemiş olmakla ittiham ederlerdi. Fisagor şöyle diyordu:

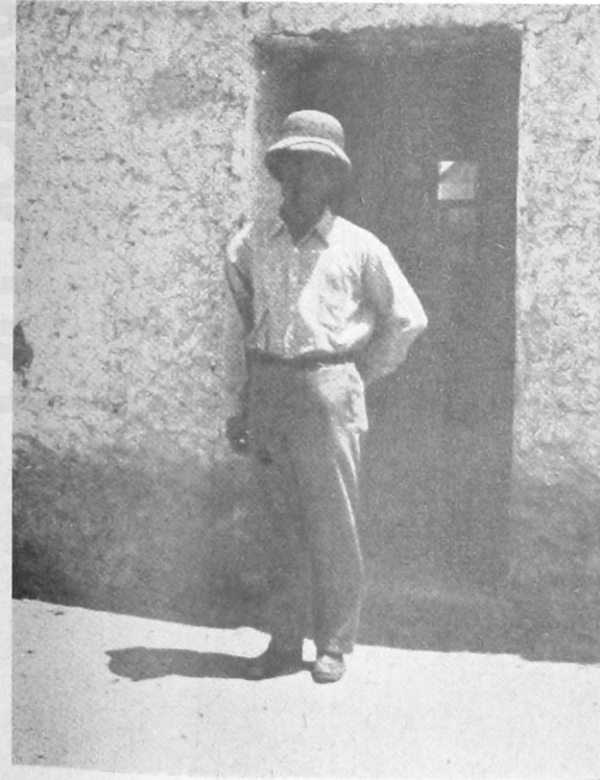
"Cebnneme girdiğim vakit Omeri bir ağaca asılmış ve etrafını yılanlar sarmış olduğu halde gördüm."

Heraklit, Omere ve Hezyoda ait umumî bayramların kaldırılmasını istiyordu. Eflâtun ise, ideal Cumhuriyette bütün şairlerin, hele Omerin boğulmasını istiyordu. Maamafih aynı adam şairi ve şiirlerini methetmekten geri kalmamıştır. Velhasıl Aristo, Zenon, Aristoksen, Fisagor, Anaksimander, Anaksagor gibi daha birçok müellifler İlyadayı ve Odiseyi pek çok takdir etmişler ve buna dair birçok yazılar yazmışlardır. Omerin şiirleri umumî hayatta çok büyük tesir yapmıştır. İlyadayı bilmiyen bir adam, adamdan sayılmazdı. Her kavim Turova muharebesinde kendi mensuplarının bulunduğunu söylemekle iftihar ederdi. Muallimler, Omerden mühim parçalar bilmiyen talebeyi yanlarından kovarlardı. Büyük İskender, Omerin eserlerine: (insan ruhunun en kıymetli ve en nadir eseri) nazarıyla bakardı. (1) İskenderin halefleri de kendisi gibi düşünürlerdi. Eski Generallerinden Trakya kralı Lizimak Turovayı her sene ziyaret etmeyi kendisine

(1) Pline, Histoire Naturelle. VII. 29.

Hafriyat Heyeti

Hafriyat Reisi Bay Blegen

bir vazife edinmişti. Eski Grekler ve sonrakiler Omeri okumaktan ve ondan istifade etmekten geri kalmazlardı.

Grekler, Romalılar, Orta zaman, Yeni zaman, Omeri daima takdis etmiştir. Bu hususta pek çok şey söylendi, birçok ten'itler, mehiyeler yazıldı. Bugünkü Garp edebiyatında muhim bir mevki tutan (İlyade ve Odysse) nin hemen her lisanda birçok tefsirleri vardır.

Omer, otuz asırdanberi yaşamakta olan bu büyük şair, bugün bizim için de yabancı bir şahsiyet değildir. Bahusus, Turova harbinin cereyan ettiği zaman ve mekân Türk tarihinin mühim fasıllarından birisini teşkil etmektedir. Bu itibarla her Türk, Omeri tanımalıdır.

İLYADANIN MEVZUU

Turova kralı Priamın oğlu Paris, Yunanistana yapmış olduğu bir seyahat esnasında, Isparta kralını ziyaret etmişti. Menelâs ismindeki bu kralın Elen adlı çok güzel bir karısı vardı. Paris bu kadına âşık oldu ve onu kendi memleketine kaçırdı.

Menelâsın kardeşi ve Misen kralı Agamemnun bu hâdiseden son derecede hiddetlenerek, Paristen intikam almak sevdasına düştü. Etrafta bulunan küçük büyük krallıklarla ittifaklar yaptı. Bu ittifaklarda Menelâs ve Agamemnundan başka şunlar vardı: Pelenin oğlu Aşil, Telâmonun oğlu Ajaks, Melenin oğlu Nestor, Tidenin oğlu Diyomet, Lâert'in oğlu Ülis, Oylenin oğlu Ajaks, Girit kralı İdomene.

Bu müttefikler ordusu evvelâ Bozcaadaya çıktılar. Buradan Turovaya murahaslar gönderdiler. Biraz sonra Çanakale boğazının met-halinde ve Asya sabilinde karaya asker döktüler. Bunların karaya çıktığı yer Rôte ile Sige arasında ve Simois (şimdiki Dümrek çayı) ile Skamandr (Menderes) çayının denize döküldüğü küçük körfezdi. Bir müddet her iki taraf birbirleriyle harp etmediler. Turova kalesi o zamana göre çok sağlamdı. Turovalılar bu kale içinde idiler. Buraya yanaşamayan Akalar diğer tarafları vurmaya, yağma etmeye başladılar. Şehirden dışarıya çıkan Turovalılara baskınlar yapıyorlar, yakaladıkları insanları esir alıyorlar, bunları ya satıyor, yahut fidyeye mukabilinde ailelerine geri veriyorlardı.

Bu esnada Aşil ile Agamemnunun arası açıldı. Aşil Akalarla birlikte muharebe yapmaktan vazgeçti. Akalar Turovalılarla muharebeye tutuştular. Fakat çok adam kaybettiler. Nihayet Aşil işe karıştı. Bu sefer Turovalılar tarafı mağlûp olmağa başladı. Aşil Turova kralının oğlu Hektoru öldürdü. Fakat sonra o da Parisin bir oku ile öldü. Akalar Turova kalesine hile ile girdiler. Şehri yaktılar, yıktılar. İşte İlyadanın mevzuu burada yapılmış olan muharebeyi tasvir eder.

İlyada yirmi dört nağmedir. Her nağmede ayrı bir harp safhası terennüm edilmiştir.

(I): Bu nağmede Aşil Akalardan ayrılır.

(II - VII): Harbin ilk günleridir.

(VIII): Harbin ikinci günü gece olduğu için muharebe yarıda kalır.

(IX): Üçüncü günü Aşil muharebe etmekten vazgeçer.

(X - XI): Turovalılar Akalarla temas ederler ve onların müdafaa hatlarına sokulurlar.

(XII): Akaları fena halde sıkıştırırlar.

(XIII): Biraz sonra her iki taraf dinlenmek üzere muharebeyi bırakır.

(XIV): Tekrar muharebe başlar.

(XV): Şimdi hücum hücum üstüne devam eder.

(XVI): Aşil'in dostu Patroke müdahale eder. Fakat ölür.

(XVII): Akalar onun cesedini bin müşkülâtle kurtarırlar. Ve kamplarına kaçırlar.

(XVIII): Aşil tekrar silâhı eline alır.

(XIX): Ve Agamemnunla barışır.

(XX): Akalılar Turovalıları Skamandr çayına kadar geri püskürtürler.

(XXI): Sonra Turovalıları şehre kadar sürerler.

(XXII): Hektorun ölümü.

(XXIII): Patroklün cenaze merasimi.

(XXIV): Hektorun cenazesi Turovalılara geri verilir.

İşte İlyada destanında tasvir edilmiş olan muharebe böylece biter. Bu şiirler edebî kıymeti itibarile harikülâdedir. Bugün halâ aynı kıymet ve şöhreti muhafaza etmekte olan bu eser, Turova muharebeleri, Troade denilen saha ve burada yaşamış olan kavimler hakkında da malâmat verdiğiinden; edebî kıymetinden başka bir de tarihi kıymete maliktir. Avrupalı birçok âlimler ve seyyahlar tarafından tetkik edilmiş olan bu harabeler ve bu mıntakanın coğrafi vaziyeti hemen hemen İlyada da tasvir edildiği gibidir.

Bu itibarla Turova hakkında malûmat almak istersek evvelâ İlyadayı tanımak mecburiyetindeyiz.

TUROVA HARABESİNİN MEVKİİ

Harabenin coğrafi mevkiini öğrenmek için haritaya bir göz gezdirmek kâfidir.

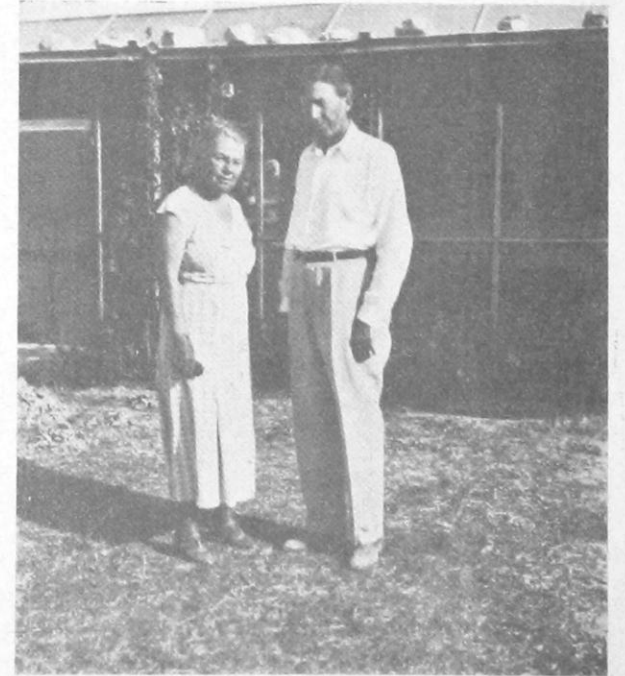
1914 senesinde başlamış olan dünya harbinden sonra, ismi ebedileşen Çanakkaleyi bilmiyen yoktur. Burası bugün bir vilâyet merkezidir. Ege denizine çıkarken Boğazın sol sahilinde şipşirin bir manzara gösteren kasaba, kârgir evlerle, temiz sokaklarıyla, güzel rıhtımıyla her ziyaretçiyi kendisine çeker. Büyük harpte bir çok kısımları yanmış olan kasaba, bugün kendisini oldukça toplamıştır ve gittikçe güzelleşmekte, ve büyümektedir. Hususî binalar kasabayı az zamanda eski haline getirecektir.

İşte Turovaya gitmek için hareket olunacak nokta burasıdır. Burada her vakit otomobil bulmak mümkündür.

Temiz çarşısını geçtikten sonra, sağda, solda görünen yangın

Hafriyat Heyetinin Amerika'dan getirdiği ev

Bayan ve Bay Semple

yerlerinde bir çok yeni binalar göze çarpar. Evlerin hemen hepsi kârgirdir. Tek katlı, küçük, temiz, dükkânlardan ibaret olan çarşı, oldukça kalabalıktır. Kasabanın kenarına gelince Kocaçay'la karşılaşılır.

Köprü geçildikten sonra yolun iki tarafında görünen bahçeler, tarlalar, yemiş ağaçlarıyla dolu sahanın yeşilliği, insana derin bir haz verir. Bu şose Çanakkale ile Bayramiç kaza merkezini birbirine bağlamaktadır. Buradan itibaren cenup ve cenubu garbî istikametinde gidildikçe tarihî devirlerin canlı hatıralarını saklıyan mevkiler görünür. Buralarda yol daima sahile muvazi olarak gider. Yolun solunda geniş ve yemyeşil bir ova vardır. Kalın bir alluviyon tabakasından ibaret olan bu ovanın etrafında vaktile sık ormanların bulunduğu- yüksek tepeler sıralanmıştır. Bu tepeler İda Dağı'nın şimal uçlarıdır. Bu silsileler sahile muvazi olarak cenuba doğru uzanır. Yalnız bazı vadiler, dereler bu silsilelerin yolunu keserek onları daha aşağıda birleşmek üzere muvakkat bir inkıtaa uğratırlar. Üçüncü kilometrenin sonunda Kepez köyü gelir. Anadolu'nun bir çok yerlerinde bu isimde köylere rastlanılır. Kepez, tepe demektir. Sağrıları geniş, ve bağlarla örtülü bir tepe üzerinde olan köy geçildikten sonrasağda Dardanos harabeleri görülür.

Burada birçok Romen, Elenistik devir bakiyeleri bulunmaktadır. Bunlar bir metre derinliğe kadar devam eder. Buradan sonra yolun solunda klâsik bir devre ait bazı enkaz ve tektük çanak çömlek parçaları görünür. Güzel bir plâjı bulunan eski karantine mevkii de geçildikten sonra, Çamlık denilen küçük ormanlığa gelinir. Artık burası dik ve yüksektir.

Çam ormanlarıyla örtülü tepeyi tırmandıktan sonra Boğaz bütün ihtişamıyla seyredilir. Buradan bakılınca Çanakkale ve karşı sahiller, Seddülbahir ve Kumkale görülür. Erenköy büyük savaşta hemen tamamile harap olmuştur. Yeni gelen göçemenler burasını imar etmeğe çalışıyorlar. Bugün bir nahiye merkezidir. Harap olmazdan evvel burada 1400 ev kadar varmış. Şimdi (800) henelik olan köyün havası, suyu, manzarası çok güzeldir.

Öfrenyon mevkii Erenköyden iki kilometre kadar uzaktadır ve sahil tarafına düşer. Şimdiye kadar burada ancak Helenistik devre ait bazı parçalar bulunabilmiştir.

21 inci kilometreye gelince şoseden sağ tarafa ayrılan kara yoluna girmek mecburiyeti vardır. Turovaya buradan gidilir. Etraf tamamile palamut ağaçlarıyla örtülüdür. Hemen her taraf tarlalıktır. 26'ncı kilometre de Halileli ismindeki köye gelinir. Yol, köyün içinden geçer. Etrafı çitlerle örtülü, saz damlı küçük evler Rumeli köylerini hatırlatır. Bu köyün hemen dörtte üçü Rumeli muhacirleridir. Köyün güzel bir mektebi vardır.

Köyün öbür tarafında yazın suları azalan tarihi Simoyis çayile karşılaşılır. Berrak sularında tarihin binbir hatırasıyla birlikte taze söğütlerin ve yorgun köylülerin hayalleri titreşen şimdiki Dümrek çayı, Turova ovasını sulayarak garbe doğru yavaş yavaş akar.

Otomobil virajlı bir yoldan bayırı çıktıktan sonra Çıplak köyüne gelinir.

Dümrek çayının sol sahili bitince şimali şarkiden cenubu garbiye doğru uzanan tepeler silsilesinin üzerinde bulunan bu köy geçildikten sonra, Tefikiye veyahut Hisarlık köyüne gelinir. Bu köy de Rumeli köyleri tipindedir. Halkı eski muhacirlerden ibarettir. Bir kilometre kadar cenuba doğru gidilince Çanakkale'den itibaren 32 inci kilometrede Turova harabesi gözükür.

Harabenin bulunduğu mevki tepeler silsilesinin nihayet bulunduğu noktadadır.

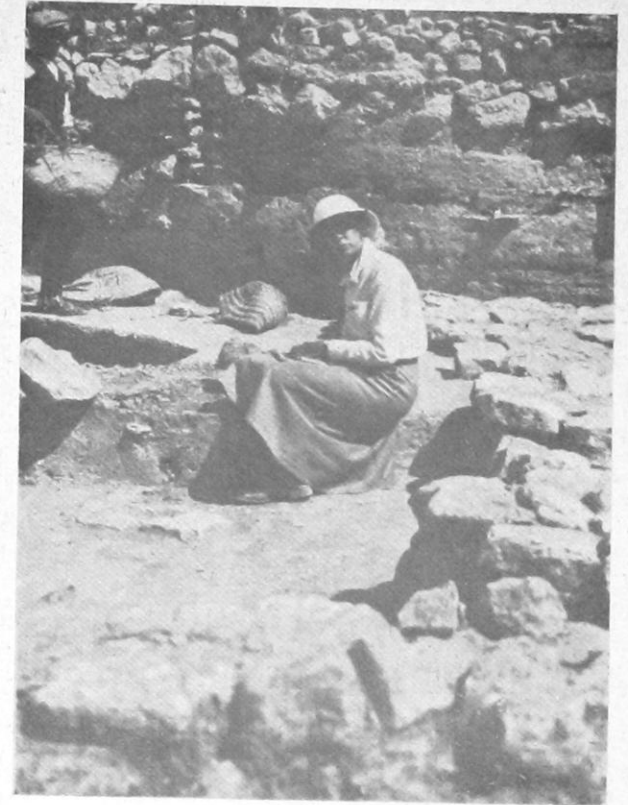
Harabenin şimal ve garp tarafları Turova ovasıyla çevrilidir.

Bu ova şimal tarafında Boğaza kadar devam eder. Garp tarafında ki sahillere olan mesafe beşer kilometredir. Ova şimal tarafından Dümrek (Simois) garp tarafından Menderes çaylarıyla (Scamadre) sulanır. Bu çaylar Kumkale civarında birleşir ve denize dökülürler.

Halileli köyünden itibaren Kumkaleye kadar devam eden ve eni 4, boyu 6 kilometre kadar geniş olan ovanın sahilinde üstü meşe ağaçlarıyla örtülü bir sıra "Kalkerli Rusubi,, tepeleri vardır. Bu tepeçiklerin arasında şimdiki Yeni Kumkale köyü vardır. 20 hane kadar olan bu köy halkı eski Kumkalelilerdir. Çanakkale harbinden sonra buraya gelip yerleşmişlerdir.

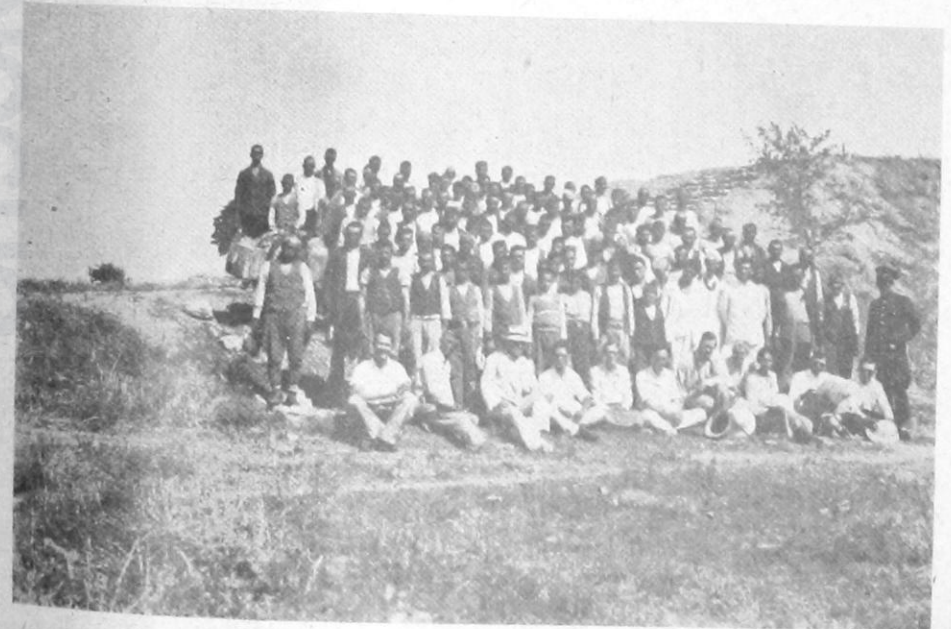
Bu köyün arkasında ve kıyıda İntepe isminde bir yer vardır ki an'aneye göre burası Turova muharebesine gelen Akalardan Ajak'sın mezarıydı. Kumkaleye geçmek için çay üzerinde sal vardır. Köprü bugün haraptır. Bu saha her iki çayın denize karıştığı dümdüz bir arazidir. Deniz seviyesinden bir veya üç metre irtifaında olduğundan, yataklarından taşan sular şurada burada birikintiler, yerlilerin tabirince azmaklar teşkil etmiştir. Zaten harabeden başlayarak buralara kadar devam eden dümdüz ova, hemen tamamen denilebilecek bir bataklık sahadan ibarettir.

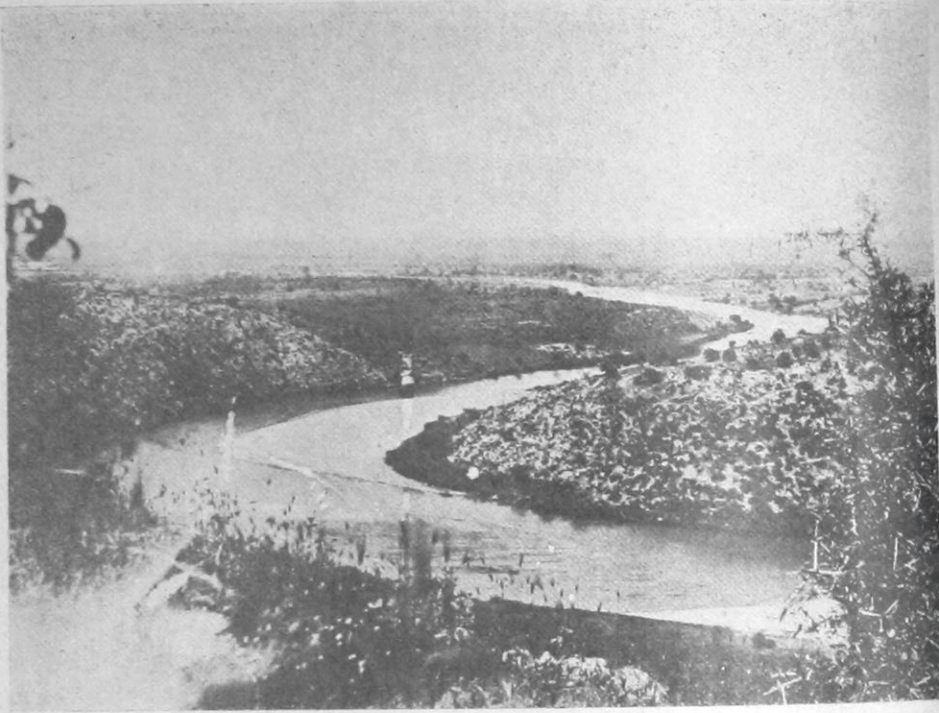
Kışın sular kabardığı zaman bütün ova göl halini alır. İlbahara kadar bu saha geçilmez bir hale gelir. Nisandan sonra oldukça kuru olan arazi üzerinde gidip gelmek ve ekip biçmek mümkün olur. Kumkalede bugün beş on hane vardır. Köy vaktile mamûr ve zengindir. Bugün haraptır. Burası Anadolu'nun şimal, garp müntehasıdır. Buradan cenuba doğru, Ege sahillerini takip ederken bir tepecik üstünde Yenişehir köyünün harabesi görülür. Bundan daha aşağıda Sige burnu vardır. İşte Akaların ordugâhı bu Sige ile Rotion arasında idi. Kumkale ile Sige arasında bazı küçük hüyükler görünür. Bunlar efsaneye göre Aşilin, Patroklün mezarlarıdır.

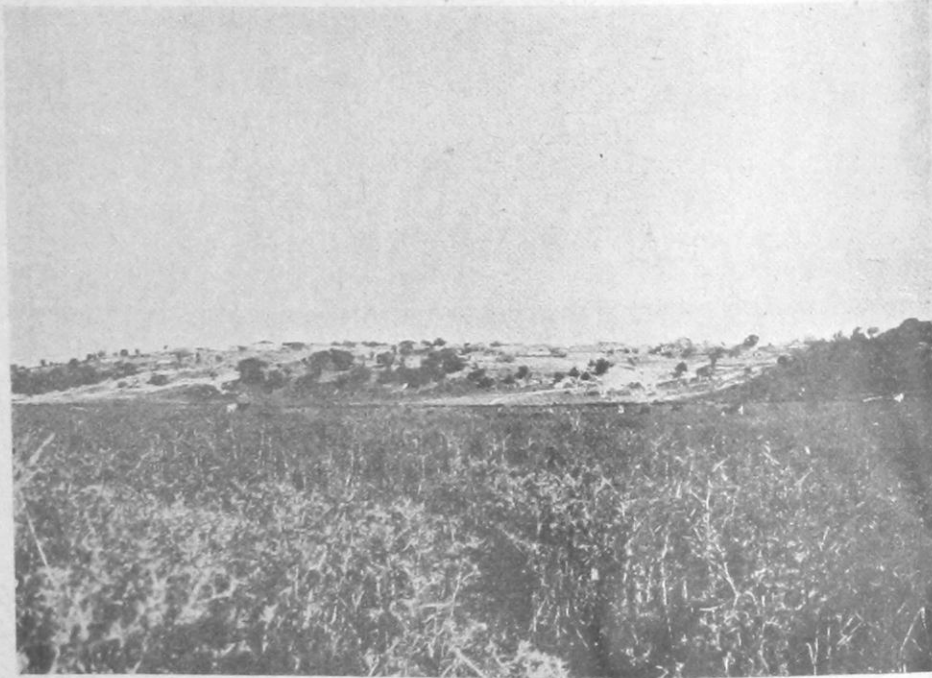
*Heyet azasından Bayan
Rauson çalışırken*

Hafriyat Heyeti ve İşçiler

"Troade,, mıntakasını sulayan tarihi Simais (Menderes) çayı

Turovanın yanındaki şimdiki Hisarlık köyü

Harabenin Cenup kısmında ve iki kilometre mesafede Kalafatlı köyü görünür. Bu köy de muhacir köyüdür. Daha arkada aynı istikamette bir tepenin Şimal yamaçlarında barınmış olan köy Pınarbaşıdır. Bütün bu köyler Turova ovasının üzerinde bulunmaktadır. Menderes çayı buradan gelir ve ovayı şimale doğru suladıktan sonra, Dümrek çayı ile birleşir. Bu tarafta kış ve yaz bataklık mevcuttur. Çayın yatağı menbalarından getirdiği teressübatla dolmuş olduğundan, kışın taşar ve bütün ova bir deniz gibi olur. Yazın bu bataklık sıtma menbaıdır. Hemen 10 kilometreden fazla bir sahayı işgal eden bu bataklık mahallerde, sayısız mıkddarda yabancı domuz bulunur. Bunların köylüye nekadar ve ne gibi zararlar verdiğini burada izaha hacet yoktur. (Kitabı tekrar gözden geçirirken bu bataklıkların kuru-tulmuş olduğunu unuttum; ve hatta yukarıki cümleleri silmek istedim. Fakat dört sene evvelki vaziyetile şimdiki arasında mevcut farkı göstermek maksadile, sözlerimi değıştirmedim. İki senedenberi kükümetimizin himmetile burada devam etmiş olan ameliyeler sonunda "40 göz bataklığı,, denilen bu sıtmalık ve domuzluk mıntaka kuru-tulmuştur).

Kısaca çizdiğimiz bu krokiyi gene kısa bir şekilde tamamlamak için, Boğazın karşısındaki İmroz adasıyle harabenin garbi cenubî kısmına düşen Bozcaadayı buraya ilâve etmelidir. Yalnız krokiye Beşika limanını da kaydetmeğı unutmamalıdır. Bozcaada ile karşı karşıya olan bu limanın tarihi bir şöreti vardır. Limanın hemen kıyısında görünen hüyükle, biraz daha içeride ve takriben sahile 5 kilometre mesafede Öyücek tepe denilen bir hüyük bulunur. Bunun cenup taraflarını ihata eden silsilenin adı Çığrı dağlarıdır. Deniz seviyesinden yüksekliği (250) metre kadardır. Bu dağlardan bir kol Tuzla çayına kadar iner.

İşte Turova muharebesinin cereyan etmiş olduğu saha üzerindeyiz. Buradan dışarı çıkarken Troade ismi verilen geniş mıntakayı biraz sonra tetkik edeceğiz. Şimdi harabeyi görelim.

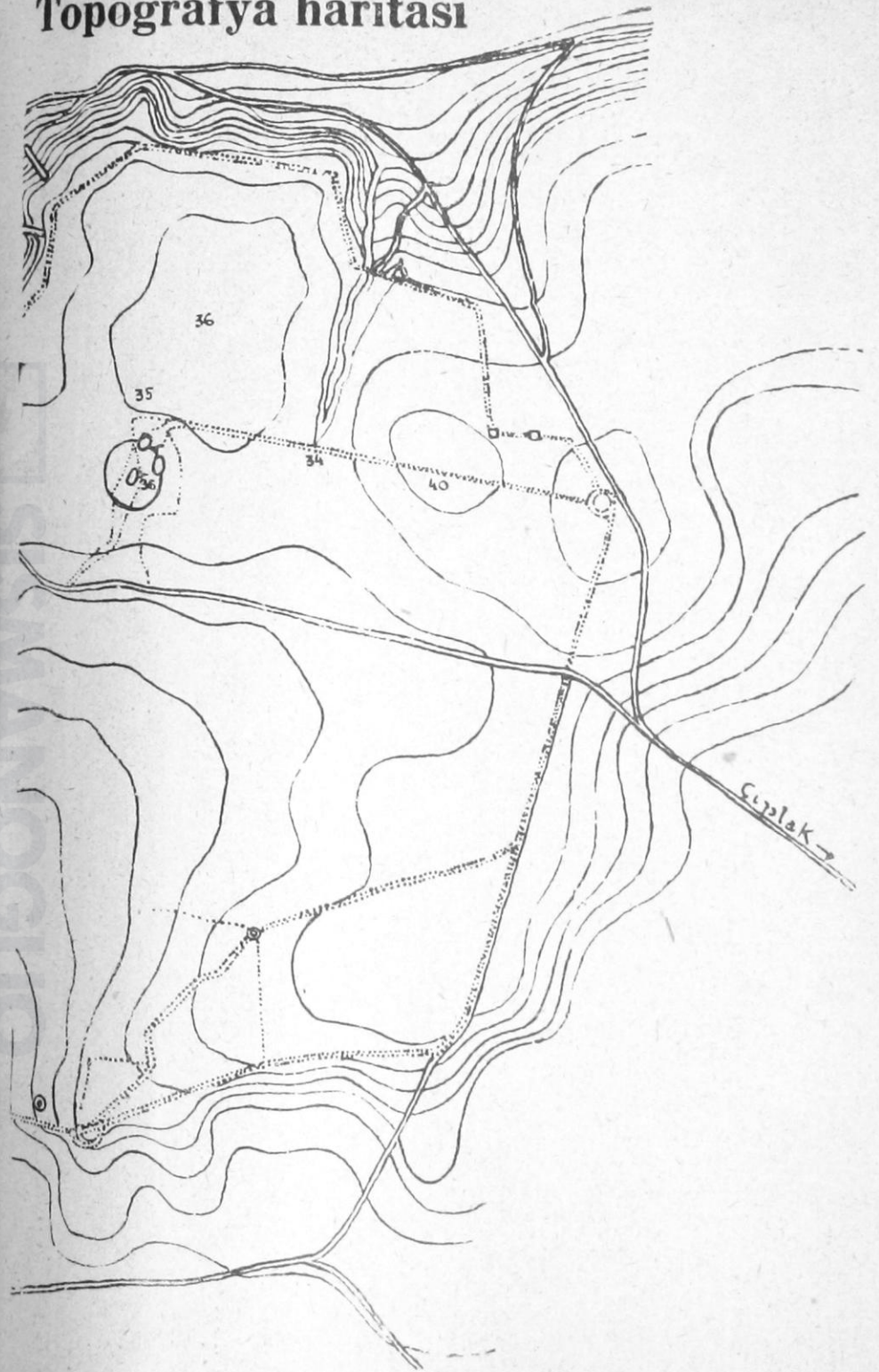
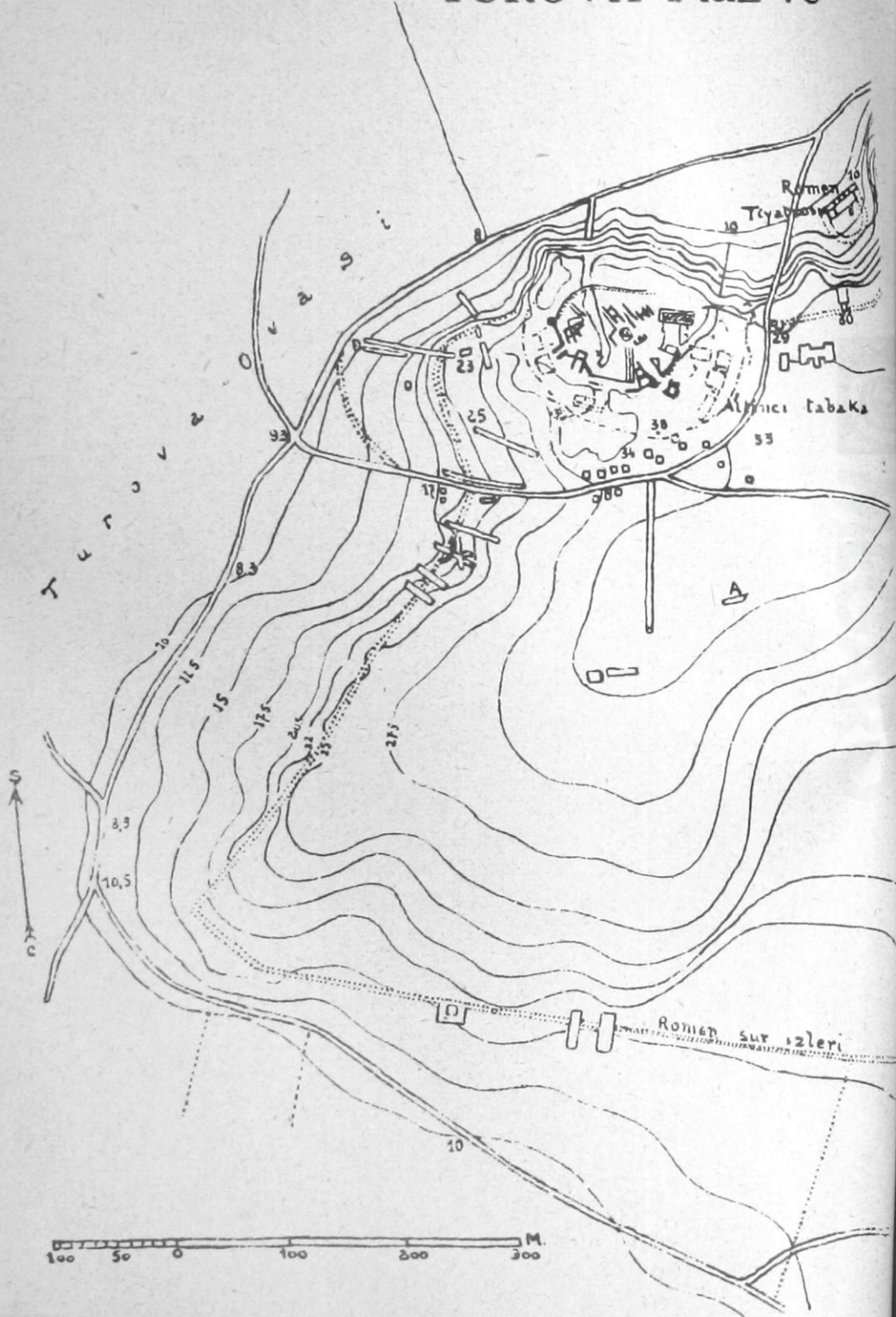
TUROVA HARABESİ

Turova harabesinin hakikaten Omerin İlyadasında ismi geçen Priyam Turovası olup olmadığı ilim âleminde uzun uzadıya münakaşa edilmiştir. Bu mevzua dair kısa bir tarihçe yapacağım.

Turovanın mevkii hakkında münakaşalar oldukça eskidir. Tetkiklere nazaran, bu gibi münakaşalara dair ilk defa bir eser yazmış olan müellif bir kadındır. (Commentaire de l'İliade) isimindeki eserin sahibi olan bu kadının adı Hestie Daleksandri'dir. Bu eser Milâttan evvel 200 tarihinde yazılmıştır. Ondan sonra Dimitrios ve

TUROVA Plân ve

Topoğrafya haritası

Strabon bu kadının fikirlerini kabul ettiler. Bu fikirlere göre asıl Turova, bugün harabeleri meydana çıkan yerdedir.

O vakitten sonra bu mesele uzun müddet unutulmuştu. Nihayet Löşövaliye (1) adındaki Fransız seyyahı, bu meseleyi tekrar canlandırmağa sebep oldu. Bu zat Fransanın İstanbul sefiri bulunan Şuva öl Gufiye ile birlikte 1795 senesinde Troade mıntakasında bir seyahat yaptı. Bu seyyah Omer Turovasını şimdiki Ballı dağ tepelerinde farzediyordu. Bu fikir, Şiliymanın (Schliemann) teşebbüsüne kadar böylece devam etti. Bazıları Turovanın mevkiini şimdiki Çıplak köyünde ararlar. E. Maklaren Turovayı şimdiki mevkiinde göstermektedir. Şiliyman namındaki zat Turovaya 1871 senesinde geldi. İlk olarak kazmayı vurdu. Bu birinci hafriyat safhası 1873 senesine kadar devam etti. Burada bulmuş olduğu eserlerden pek memnun olan bu zat, tetkiklerini daha geniş sahada yapmak için Agamemnunun vatani olan Misende, Trintte, İtakta 1874 - 1876 senelerinde hafriyat yaptı. Buralardan çıkan eserlerle Turovadakileri mukayese ederek şayanı dikkat neticeler elde etti.

1878 ve 1879 senelerinde Turovada tekrar işe başladı. İki senelik bir fasıladan sonra 1882 de bu havalide seyahat yaparken yanında birkaç ta âlim vardı.

Fransa hükûmeti tarafından burada tetkikler yapmak üzere M. E. Burnouf namındaki âlim gönderildi. Berlinden de Virchhof geldi (2).

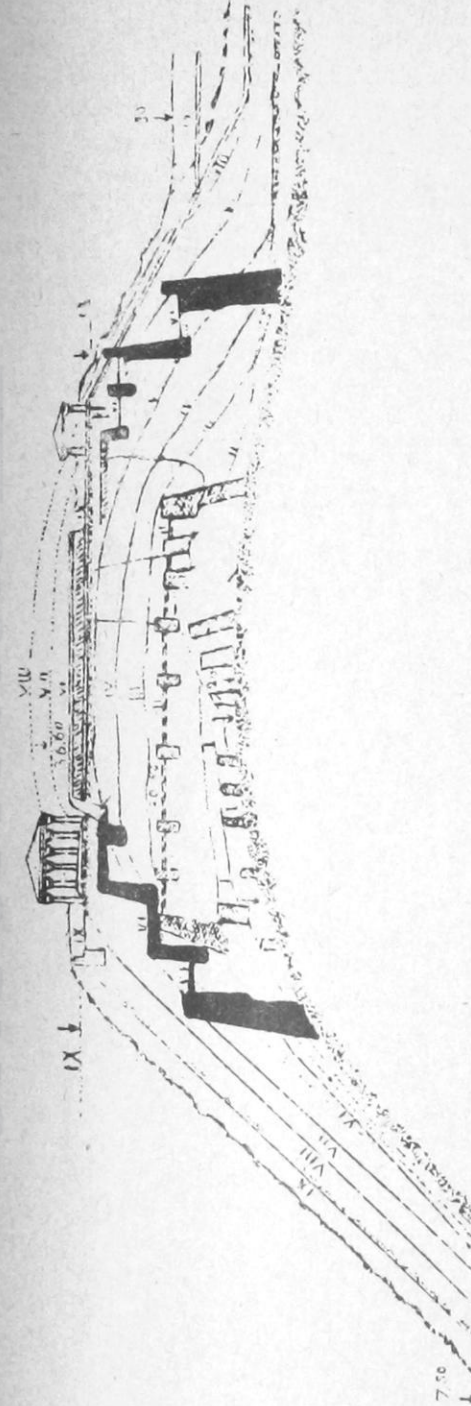
1 — Trojanische Alterthümer.	1874
2 — Tyrinth - London	1875
3 — Mykenae.	1877 - 1878
4 — İlios. London	1880
5 — Troja. "	1884

Schliemann'ın Turovadaki hafriyatı ilim âleminde büyük gürültüler ve münakaşalara sebep oldu. Burada çalışma usulünün ilmî olmadığı ve harabenin muhtelif tabakalarının karmakarışık surette kazıldığı için birbirine münasebeti bulunan eserlerin tarih sırası kaybolduğu ve herşeyin tahrip edildiği iddia edildi. Bugün halâ mevcut olan bu kanaate göre bu zat, sadece eşya aramış bir antikacıdan başka birşey değildi. Maamafih, aradığını da bulmuştu. Priyamin hazineleri zannettiği bir yığın kıymetli şeyler meydana çıkmış; ve bunları her vesileden istifade ederek Türkiye haricine götürmüştü. Bu hâdise her tarafta hem hayret, hem teessür uyandırmıştı. O zaman, bugünkü gibi eski eserler hakkında memleketimizde şuurlu bir idare mevcut olmadığından, hafirler buldukları eşyanın birçoğunu kendi Müzelerine götürmiye muvaffak olmuşlardır.

Şiliymandan sonra Turovaya Dörpfeld geldi. Bu zat Şiliymanın haf-

(1) Voyage de la Troade -3 cilt- Paris 1802

(2) Şiliymanın eserleri.

DÖRFELD'e göre :

Turova Harabesinin maktu

Romen rakkamları muhtelif tabakaları gösterir.

riyatına 1878 senesinde mimar sıfatıyla iştirâk etmişti. Usullü bir hafriyat yapmaya başladı. Şiliymanın ölümünden sonra karısı, Dörpfelde masrafını vererek 1893 te hafriyata devam ettirdi. Bu senenin sonunda hafriyatla alâkadar olan Almanya İmparatoru Vilhelm, Dörpfeldin mesaisini takdir etmiş ve 1894 senesi hafriyat masrafını kendisi vermiştir.

Dörpfeldin Turovadaki hafriyatı ilim âleminde takdir edilmiştir. Bu zat metotlu çalışmış ve harabenin arkeolojik vaziyetini iyice tesbit etmiştir.

Dörpfellden sonra Turovada 1932 senesine kadar hafriyat yapılmamıştır. Amerikanın Cincinnati üniversitesi namına Bay Semplin teşkil ettiği bir hafriyat heyeti buraya gelmiş ve arkeolog M. C. ve Blegenin ilmî nezaret ve idaresi altında bu senenin Nisan, Mayıs ve Haziran ayları zarfında burada hafriyat mesaisine başlamıştır. Hafriyat her sene üç ay çalışmak şartıyla 1937 senesine kadar devam etmiştir.

Bu heyetin maksadı şimdiye kadar yapılmış olan tetkiklere nazaran elde edilen neticeleri yeniden gözden geçirmek, burada tarihten evvele ait mezarlar bulmaktır. Heyet bu maksadına nail olmuş ve burada pek değerli eserler bulmuştur. Bugün Turovanın mevkii hakkında halâ münakaşalar yapılmaktadır. Bilhassa bazı Fransız âlimleri Turovanın herkesçe kabul edilmiş olan mevkide olmadığını ileri sürmektedirler (1). Fakat ortada mevcut eserler ve bulunan tabakalar, surlar, kaleler, sonra İlyadanın tasvir ve tarifleri, Priyam Turovasının bugünkü mevkideki harabeler olduğuna şüphe bırakmamıştır.

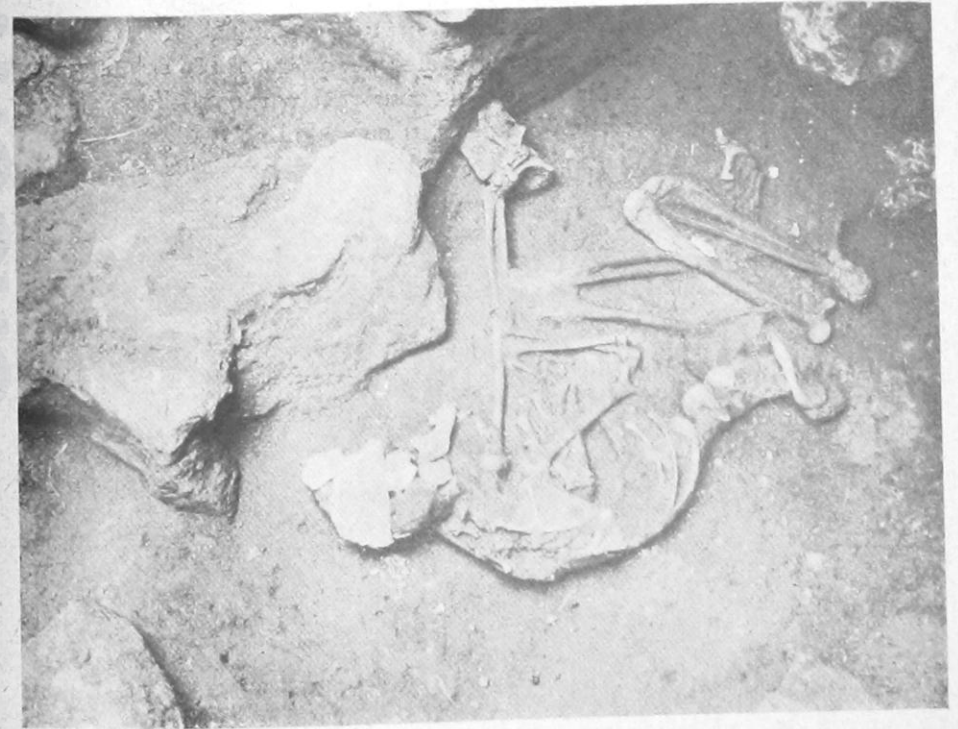
TUROVADA ARKEOLOJİK HAFRİYAT

Son asırda tarih ilmine en sağlam ve en yeni maddeler veren menba Arkeoloji (Atikiyat, asariatika ilmi) olmuştur. Çünkü, tarihten evvelki devirlere ait eserlerin hepsi topraklar altında yatmaktadır. Bu sebeptendir ki, bu ilmin kıymet ve ehemmiyeti gün geçtikçe daha fazla artmış ve buna dair usuller, sistemler konulmuş; âletler, vasıtalar hazırlanmıştır. Bugün Avrupada Arkeoloji, ilimler arasında haklı olarak çok mühim bir yer almıştır.

[1] C. H. Vella. les Nouveaux aspects de la question de Troie. Paris.

Harabenin Umumi Görünüşü

Turova I. de bulunan bir iskelet

Bir mevkide arkeoloji ilmine göre hafriyat yapmak için takip edilmesi lâzım gelen usul ve hazırlanması icabeden vasıtalar hakkında burada izahat vermek mümkün değildir. Yalnız şu kadar diyebiliriz ki, bir harabeyi kazmak, bir maden kuyusu, bir tünel, bir yol açmak gibi değildir. Olsa olsa buna "iğne ile kuyu kazmak," denebilir. Çünkü, bu hafriyattan maksat, o mevkide bulunacak olan her nevi ve şekildedeki eserlere göre tarihin muhtelif devirlerini okumak, eski medeniyetlere ve onları meydana getirmiş olan insanlara dair açık ve doğru fikirler elde etmektir.

Bir küçük iğne parçası, bir kırık vazo, üzerinde anlaşılması müşkil çizgiler bulunan bir kemik, arşak, taş, hülâsa başkalarınınca biç bir kıymet verilmeyen en basit ve âdi şeyler bile bir arkeolog için fevkalâde kıymete malik olabilir.

Arkeologların en birinci meziyetleri şudur : fevkalâde bir dikkat, en küçük bir teferruatı ihmal etmemek, acelesiz, sabırla çalışmak, son derece tertipli olmak ve ilmî usullere harfi harfine riayet etmek.

Yalnız bu kadar değil... Bir mevkii çok dikkatle kazmak ve ondan çıkan eşyayı dikkatle toplamak hiç te kâfi bir çalışma olamaz. Eğer, bu eşyanın bulunduğu tabakayı tesbit etmezse, onun hangi devre ait olduğunu lâyükile anlayamayız.

Bazı toprağın en üst tabakasından en alt tabakasına kadar devam edecek olan hafriyat esnasında her santimetrede meydana çıkan en küçük birşeyin bile hal, ve şeklini diğer şeylerle olan alâka ve münasebetlerini, hülâsa, sanki bugünden düne doğru giderken her seneyi ve her senenin her gününü sayar gibi her senenin tarihi, devri vaziyetini iyice tayin ve takdir etmek mecburiyeti vardır. Bilhassa Hüyüklerde bu ameliye çok mühimdir. Bu sebebledir ki bir Hüyüğün üst tabakasından alt tabakasına kadar kazılırken bir tabaka ayrılır ve o tabaka a bulunan eşya ona göre tertip ve tasnif olunur. Buna "Stratification," denilir.

Bu sistem dahilinde çalışılmamışsa, bir mevkii hafriyatından elde edilecek ilmî netice sıfır olur. Gerçi, elimize birçok şeyler geçer, fakat bunlar tarihî kıymeti haiz bir eser değil, belki güzel antika eşya sayılır. İşte, Şiliymanın hafriyatı bu yüzden beğenilmemektedir. Bu adam Turovanın mevkiini kendince tespit ettikten sonra hafriyat yapmaya başlamış. Fakat Arkeolojik ilmine göre çalışmamış. Antika eşya aramıştır. Bu sebebledir ki harabenin muhtelif devirlerine ait eserleri, duvar, sur, bina gibi bir tabakayı bir devri diğerinden ayırt ettirici vasıfları tayin ve tespit edememişti. Buna ancak son zamanlarda, yani hafriyattan birkaç sene geçtikten sonra, pek çok kimse-lerin ihtarı üzerine teşebbüs etmiştir ki, Dörpfeld işte bu vesile ile buraya çağrılmıştır.

Şimdi asıl mevzuumuzu tetkike başlayabiliriz.

TUROVADAKİ MEDENİYET TABAKALARI

Şiliyman, Turovada 7 tabaka bulmuş, Dörpfeld bunu dokuz tabaka olarak tespit etmiştir. Biz burada sırası geldikçe her iki zatin zamanına ait buluşlarından ve bunların farklarından bahsedeceğiz.

Tabaka kelimesi burada birbiri-nden zaman ve eser itibarıyla farklı olan ve vaziyeti ufki şekilde tespit edilen muhtelif derinliklerdir.

Buna devir de denebilir. Fakat, devir kelimesi daha ziyade zaman ifade eder. Bir devirde muhtelif (époque)ler bulunabilir. Buna biz safha diyeceğiz. Devir (Période) kelimesinin mukabilidir.

Birinci Turova kalker cinsinden olan bir kayalık üzerindedir. Bu kayalığın denizden yüksekliği 15 metreyi bulmaktadır. Harabenin üst kısmı deniz seviyesinden itibaren (4) metredir. Biz burada, birinci tabakadan itibaren yukarı doğru çıkararak tabakaları izah edeceğiz.

Birinci tabakada bulunan eserler : Basit duvarlar, iptidai şekilde yapılmış küçük evlerdir. Taşların arası harçsızdır. Burada birçok tipik çanak çömlekler bulunmuştur. Bu eserlere göre birinci Turovanın, neolitik devrin sonlarına doğru tesis edilmiş olduğu anlaşılıyor.

Birinci tabakanın kuruluş tarihi M. E. 3500 ile 3000 seneleri arasındadır. Bu tabakanın işgal ettiği saha küçüktür. Buna nazaran üst tabaka daha genişcedir.

İkinci tabaka birincisinden dört metre yüksektedir. Burada hafriyat yapılırken çok kıymetli eserler, eşyalar ele geçmiştir. Burada çok zengin bir halk hayatı görmekteyiz. Bu tabaka bronz devrine aittir. Şiliyman kalınlığı iki metre olan bu tabakada bulunduğu zengin eşyayı (Priyamın hazinesi) zannetmiştir. Çok miktarda altın, gümüş, bronz eşya, mücevherat ve çanak çömlek bulunmuştur. Dörpfeld bu tabakayı yeniden tetkik ettiği zaman, birbirinden ayrı üç safha tespit etmiştir. Bilhassa bu safhalar kale ve surlar itibarıyla birbirinden iyice ayırt edilmektedir. Bu eserlere göre ikinci tabakanın uzun müddet devam ettiği ve şehrin, birçok tahribata maruz kaldıktan sonra, yeniden inşa edildiği anlaşılıyor. Enkaz arasında yangın izleri hâlâ görülür. Bu tabakada kullanılan taşlar pek büyük kıtada değildir. Kale bedenleri sağlamdır. İnşaatta kerpiç kullanılmış ve yangınlardan sonra bu kerpiçler tuğla haline gelmiştir. İkinci tabakanın 3000-2500 seneleri arasında teşekkül ettiği tahmin ediliyor. İkinci tabakanın üstündeki III, IV, V inci tabakalarda mühim bir hususiyet görülmemiştir. Buradaki halkın çiftçi ve çoban oldukları anlaşılmaktadır. Bu tabaka-

lar tahminen iki yüz senelik fasılalarla (M. E.) 1500 senesine kadar devam etmiştir. Yalnız beşinci tabakada bazı hususiyetler göze çarpmaktadır ki buna VI. tabakanın başlangıcı denebilir.

VI. tabaka, Dörpfelde göre Priyam şehridir. Resimlerinde görüleceği veçhile bu tabakanın mimarîsi diğerlerine nisbetle daha başka bir hususiyete maliktir. Bir defa şehrin genişliği fazladır. Kale ve surlar eskilerinin dış tarafına ve daha uzağa yapılmıştır. Duvarlar büyük bloklarla doldurulmuş, kale bedenleri daha sağlam bir halde inşa edilmiştir. Burada bulunmuş olan eşya ve çanak çömleklerden anlaşıldığına göre, son Misen devrinin başlangıcında kurulmuştur. Burası, etrafı surlar çevrili oldukça büyük bir şehirdir.

Meydana çıkmış olan bina enkazı İlyadadaki tasvirlerle benzetilmektedir. Bu tabaka da pek çok tahribata uğramış, yahut zelzeleden yıkılmıştır.

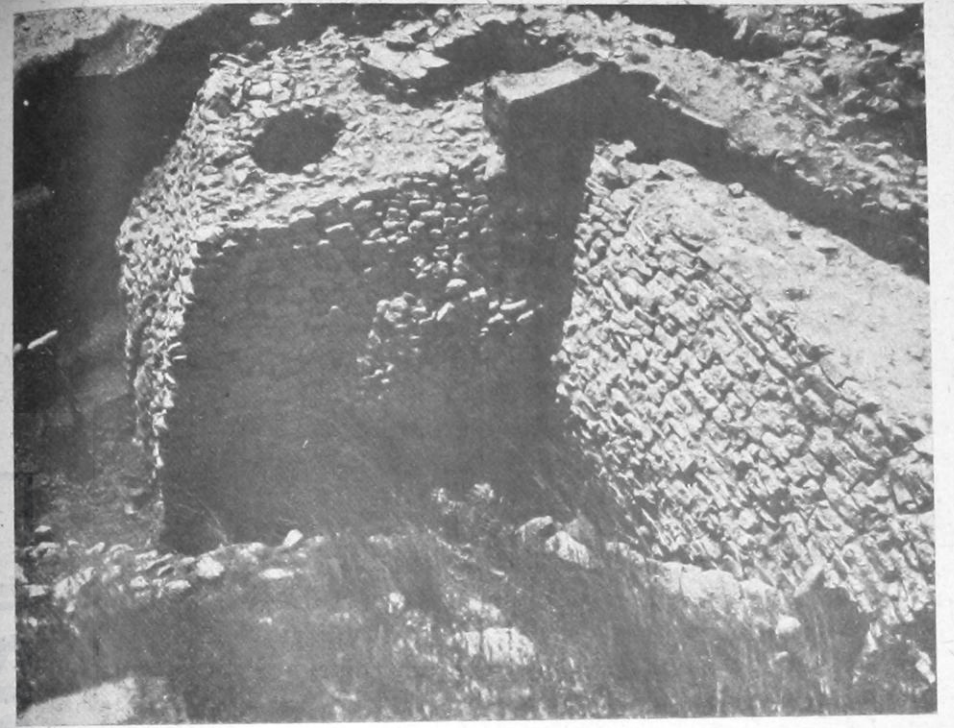
Birinci asırda Grek kolonileri (Sigeion) ve (Achilleion) şehirlerini kurarlarken, bu altıncı şehirden almış oldukları bir takım taşları buralarda kullandılar.

Malzemeler, bu şehir harabelerinde yapılmış olan hafriyatlarda meydana çıkarılmıştır.

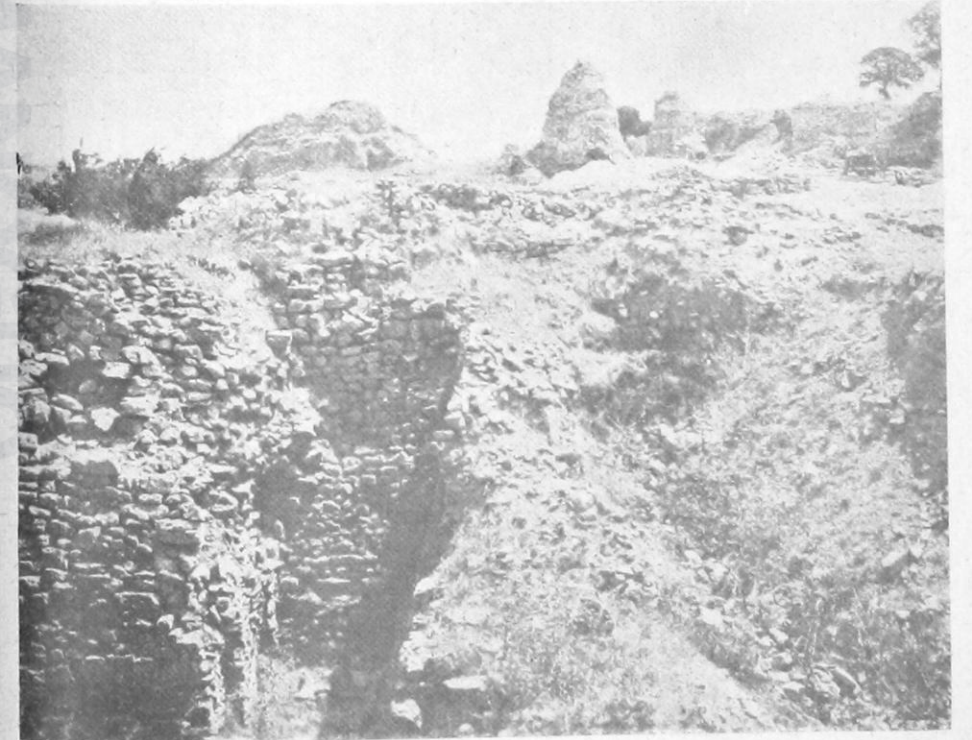
Romen devrinde ise, enkazdan ibaret olan bu tepe üzerine binalar kurmak için burası tesviye edilmişti. İşte bu esnada altıncı şehrin üst kısımlarına ait bazı parçalar da ortadan kalkmıştır. Altıncı tabakanın üstünde bulunan yedinci tabakanın kimler tarafından tesis edilmiş olduğu hafriyat başladığı zamanlar pek te malûm değildi. Fakat, bu tabaka Amerikalılarca ikiye ayrılmıştır: 7 A. 7 B.

7A. tabakası altıncı tabakanın enkazı üzerinde teşekkül etmiştir. Bu tabaka gerek evlerinin, gerek burada bulunmuş olan çanak çömleklerin verdiği fikir ve kanaata göre, üstüste iki safhayı ihtiva ediyor. Birinci safhadakilerin kullandıkları malzeme hemen tamamıyla altıncı tabakaya ait olan enkazdır. Evler evelki devirlere nazaran biraz farklı bir mimarî tarzı gösterir. Çanak çömlek altıncı tabakadakilere benzer. Bunlar fakir bir halktı, ya muhacir Grek'ler yahut tahrib edilmiş olan şehrin buraya tekrar gelmiş olan küçük bir kısım ahali-sindendi. Omere göre, altıncı şehrin tahribinden sonra buraya (Anchise) ve (Ene) geldiler ve iskân ettiler. Şe halde 7 a tabakası sakinlerini yerli ahali olarak yani Priyam Turovası diye kabul etmek mümkündür.

İkinci safha yani 7 B. birincisinden farklıdır. Burada evler büyük ve küçük taşlarla yapılmış ve birçok odalara taksim olunmuştur. Odalar arasında birbirine yakın kapılar vardır. Bunlar da bir avluya açılır. Çanak çömlek iki yeni tip arzeder. Birisi iptidaî hendesî bir tiptir. Bu tip Misen tarzını takip eder. Elle yapılmıştır, üzerinde kendisine mahsus bir şekilde kabarıklar vardır. Bu tip bu devirlerde or-

Turova I. - Kale duvarları

Turova II.

ta ve aşağı Tuna havalisinde bulunanlara benzemektedir. Bunun hakkında bir takım faraziyeler mevcuttur. İhtimal ki yerli halk yeni bir Grek muhacereti tesiri altında kalmıştır. Yahut sekizinci asra doğru meydana gelen umumî bir muhaceret zamanında daha iptidai bir halk buraya gelerek yerleşmiştir. (1)

Sekizinci ve 9 uncu tabakalar tarih devrinde meydana gelmiştir. 9 uncu tabaka en üst tabakadır. Burada hemen tamamilen Romeliler görülür.

Turovada bilhassa altıncı tabakadan sonraki tabakalar buraya dışarıdan gelen bir halkın yerleşmeğe başladığını, veya bu yerleşmelerin eskisine nisbetle daha fazlalaştığını göstermektedir. Bir de şimdilik pek kat'î bir fikir vermemekle beraber bu eserler Boğazlar mıntakasının bundan böyle daha faal bir kavimler geçidi olduğunu gösterir.

Sekizinci tabaka sakinleri belki de menşeleri (Locride) olan Lesboslu (Midilli adası) Tenédoslu (Bozcaada) Grek kolonileridir (2). Bu tabakada o kadar zengin şeyler bulunmamıştır. Anlaşıyor ki, bu halk fakirdi.

Bu şehrin ismi Atina'ya vergi veren şehirler listesi üzerinde görünmemektedir. Filhakika o devirde Grekler hep sahil boylarında yerleşmişlerdi. Sigeion'da Atinalılar ve Midillililer; Ashilleion'da keza Midillililer ve Korentliler; Ajanteion da Rodoslular ve Atinalılar; Lampsaque'de (Lapseki) ve Abidos'da Milezyalılar; ve bunlardan başka Roiteion'da ve Ophryinion'da da bir diğer kısım Grekler vardı. Bu devirde Turovanın serveti tarihî hatıralarıyla harabelerine bağlı kalmıştı. Burası muayyen zamanlarda ziyaret ediliyor, ve İleia Panathenaia denilen oyunlar ve merasim yapılıyordu. Bu tabakanın mabedi hakkında arkeolojik keşifler noksandır. Grek binasından burada hiç birşey kalmamıştır. Yalnız Dörpfeld şu kanaattadır: Romeliler mabedi bu tabakaya ait Grek mabedinin üzerine inşa olunmuştur.

Bu tabaka hakkındaki malûmatımız edebî ananelere istinat etmektedir. Uliş ve Diomedede tarafından (Athena Palladium) un kaldırılması (3) ve her sene Lokridden Yunanistan'a gönderilen bu mabude mahsus genç hizmetkâr kızlar hikâyesi, bizi sekizinci ve hattâ dokuzuncu asra kadar geri götürmektedir. Bunlara bakılırsa Greklerin Turova'yı işgalleri VII in i tabakanın ikinci safhasına, yahut belki de birinci safhasına tekabül edecektir.

Herodota göre, Serhas (Xerxès) Yunanistan seferini yapmak üzere buraya geldi, Priyam şehrinin üzerine çıktı ve burada mevcut At-

(1) Troja Und Ilion.

(2) — F. Sartaux Troie. S. 32.

(3) — Palladium, Yunan esatirinde harp allahı olan Paliyasın heykeldir ki, Turovanın muhafazası için keşifdir.

hena İlios mabedine bin öküz kurban etti. Şehir halkı kendisine mabette asılı duran Turova harbinde kullanılmış silâhlarla Aşilin kalkınını gösterdiler. İskender, Granik muzafferiyetinden sonra bu şehri eski haline koymaya karar vermişti. Fakat projesini İpsos harbinden sonra (301) Lizimak tatbik ve şehri yeniden inşa ettirdi. Bu yeni şehir Akropolun alt tarafında idi. Sonra adı Helen İlyonu, yahut yeni İlyon oldu, bu şehrin o devirde ne gibi bir rol oynadığı malûm değildir. Bu devirde Turova havalisinde daha bir takım şehirler tesis edilmişti. Lapsekiden Gargara tepelerine kadar devam eden sahada birçok Grek müesseseleri vardı. Fakat bunların zenginliği geçici oldu. Galliler 278 ve 218 (M. E.) senelerinde yaptıkları hücumlarla bu havaliyi tahrip ettiler.

İlinci asırda Scepsis'li meşhur Demetrius burasını ziyaret ettiği vakit, şehrin saman ve ot yığınları altında yattığını, yalnız mabedin daima şöretini muhafaza eylediğini görmüştü. Büyük Antiyoküs mabedini 192 senesinde ziyaret etmişti. Romalılar Turovaya 190 senesinde geldiler. Lucius Kepion Ateneya kurban takdim etti. Bu ziyaret Antiyoküsle yapılan musalehadan sonra idi (189). 85 de Fimbria burasını tekrar tahrip etti. Silla ve Ogüste yeniden inşa ettiler.

Menşeyini Ene ve Anchise bağlayan Roma, bu mukaddes rabıtaya hürmet ederek harabeyi tesviye etti. Ve burada bir büyük mabet ve buna ait olmak üzere diğer birçok evler ve müesseseler vücade getirdi. Lizimakın İlyonu ve Romalıların yeni İlyonu, Neron, Adriyen, Antonen ve Mark Orel zamanlarında yeni yeni imtiyazlara nail oldular. Karakalla burasını 214 te ziyaret etti. İskender, Aşilin mezarını ziyaret ve namına bir bronz heykel diktirdi.

Büyük Kostantin İstanbulu yaptırırken burada bir müddet kaldı.

Apostat Julien de Turovayı ziyaret etti (M. 355). Kendisine Pegosos isminde bir hıristiyan papası rehberlik ediyordu. Mabetlerde el'an mukaddes ateş yanıyordu.

Julien papasa sordu: "Neden Turovalılar halâ Hektoru takdis ediyorlar?,". Papas da şu cevabı verdi: "Bizim din mücahitlerine karşı yaptığımız takdis hareketini, İlyonlular kendi memleketlerinin büyük adamlarına niçin yapmasınlar?,". İşte, Orta zamandan bugüne kadar İlyon bir harabe halinde yaşamaktadır. (1)

TROAD MINTAKASI

Troad, eski müelliflerin Troie mıntakasına verdikleri addır.

Troad mıntakası muhtelif küçük dairelere ayrılmıştı. Biz burada bunların başlıcalarını tetkik edeceğiz.

(1) F. Sartiaux. S. 34

I — Turova.

Turova, etrafı kale ile çevrili bir küçük merkezdi. Bunun etrafında da bir takım malikâneeler vardı. Burası Priyam zamanında (Birleşik Prenslükler) in merkeziydi. Turova kalesinde muhâripler otururdu. Civarda bulunan halk çiftçilik eder ve güzel beygirler yetiştirirlerdi. Bu sahanın ticarî kıymeti azdı, bağ, bahçe ve tarlası boldu.

Turova muharebesi esnasında bu daire bütün müttefik krallıklardan gelen ordularla dolmuştu. (Priyam'ın oğlu parlak tolgalı Hektor Turovalıları sevk ediyordu. Kendisiyle birlikte birçok seçme ve cesur muhâripler vardı.) (İlyada 11.816)

Turova ovası namı verilen saha Rôte ile Şige yahut Yeniçeri burnu ve daha aşağıda Baba burnu (Lectum) arasındaki sahadır. Arz itibarıyla bu saha İda dağı'nın aşağı yamaçlarına kadar uzanır.

"Asıl Turova şehri etrafı kayalıkla çevrili bir tepe üzerinde inşa edilmişti. Ancak (Yabanî İncirler tepesi) nden (érineos) a taarruz edilebilirdi. Bu tepenin yakınında Priyamın bahçeleri vardı. Hektorun mezarı ya şehrin surlarında, yahut civarında bulunması icabeder. İlosun mezarı ordugâhtan şehre gelen yol üzerindeydi. Greklerin umumî kabristanı ordugâha yakındı. Aşilin, Patroklün, Antilokun mezarları Helespont'un yukarı sahilinde idi," (Greklerle göre).

Hektor İlosun mezarı üstünde meclis kurduğu esnada, Turovalıların müttefiklerine ordugâh olan Tembra vadisi bu mezardan çok uzak bir yer değildi. Kollikolone denilen tepe şehrin karşısında ve Simois'in kenarlarında idi. Skees (Scées) yani Garp kapılarından denize giden yol Scamandre nehrini geçerd. Greklerin ordugâhına gitmek için yine aynı nehri geçmek lâzımdı.

II — Dardanya (Dardania)

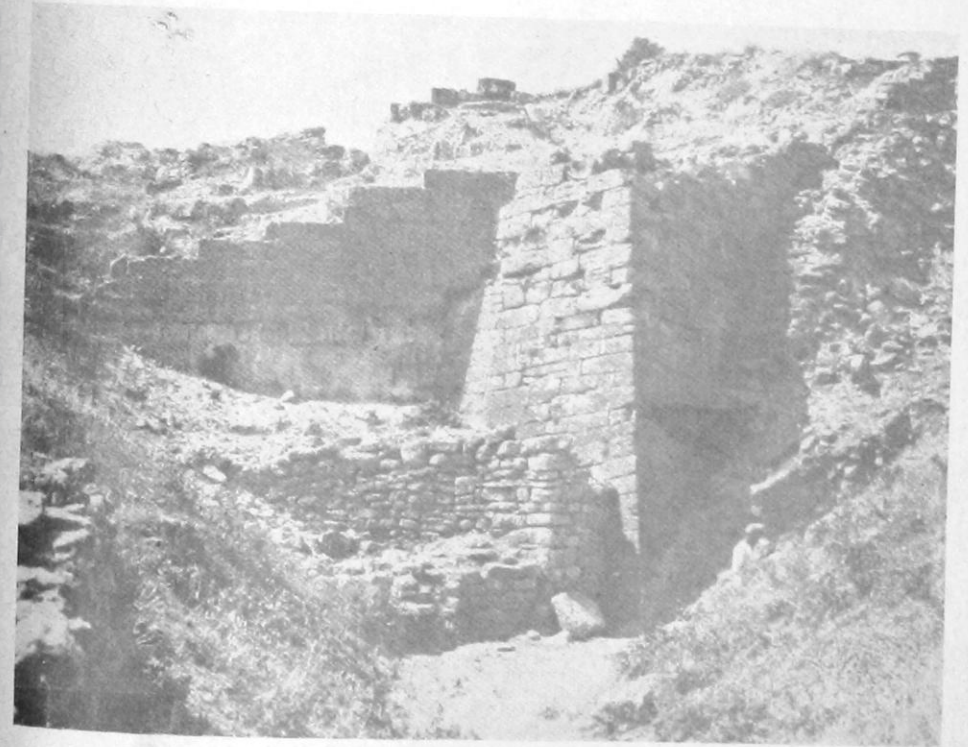
Dardanyalıları Anhizin (Anchisa) cesur oğlu Ene götürüyordu. Eneyi İda dağında Afrodit doğurmuştu. O, yalnız değildi, yanında Antenorun Arckélocos ve Acamas namlarında iki oğlu vardı ki bunlar her türlü harp usullerini biliyorlardı. (İlyada 11.819)

"Bulutların elçisi olan, Zevs, Dardanusu doğurdu. O da Dardanyanın temelini attı. Zira, güzel sözlü insanların şehri mukaddes İlyon henüz ovaya kurulmamıştı. Bura halkı henüz, menbaları bol İdanın eteklerinde oturuyorlardı. Dardanos, fanilerin en zengin bir kralı olan Eritonyosun babasıydı. Eritonyostan Tros hasil oldu. Bu, Turovalıların büyüğü idi. Trosun üç oğlu oldu. İlos, Asarakos, Ganimed. Bu sonuncusu mabutlara rakipti. Fanilerin en güzeliydi. Bunu mabutler Zevse sâkilik etmek üzere kaçırdılar. İlosun Laomedon isminde bir oğlu ve bunun da Titon, Priyam, Lampos, Klitiyos, Hiketaon isminde beş evladı vardı. Asaraküsten Kapis ve bundan da Anhiz dünyaya geldi."

Bazı müellifler Dardanya şehrini şimdiki Çanakkalenin yerine kor-

Turova II. de yapılan ince araştırmalar

Turova VI.

lar. Dardanosun Asya sahillerine geldiği tarih çok eskidir. Eskiler bu kavme (Güzel Dardanyalılar) derlerdi. Eflâtun bunların gelişini, insanların devler tarafından oyulmuş mağaralar ve kayalar içinde ikamet ve dağları iskâna başladıkları tufandan sonraki ikinci devre kaydeder. (Texier I. 322)

III — Zelea - sonra Zeleahlar gelir. Ezeposun (Kazdağ suyu) bulak sularını içen bu zengin Turovalılar İdanın nihayetlerinde otururlar. Bunlar, Apollonun kendi yayını hediye etmiş olduğu muzaffer Likanonun oğlu Pandaros tarafından kumanda edilirler. (İlyada XX. 827 - 824.)

Zeleanın teessüsü ilk defa Trosla birlikte buraya geçmiş olan bir kabile reisine atfolunur. Eski zamanlarda bu isim uzun müddet muhafaza olunmuştur. Bugünkü Sarıköy mevkiinde bulunmuş olan bazı kitabeler bu şehrin mevkiini tayine yaramıştır. Bu şehir ve havalisi gayet zengin bir halk tarafından iskân olunuyordu. Omer bunlara Turovalı der. Bir başka yerde bunları Lisililere karıştırır. (İlyada VI. 93.103)

Zelea dairesinin tarihi pek iyi malûm değildir. Büyük İskenderin Granik muzafferiyetinden evvel burası İranlıların umumî karargâhiydi.

IV — Adrasta, Apezos (Apaisos), Pitiye (Pityéi).

“Adrasteye, Apezos memleketine ve Bitiyeye ve sarp bir dağ olan Tereeye sahip olanlara da Adrestos ve Amfiyos kumanda ediyordu. Bunların her ikisi Perkoslu Meropsun oğulları idi.” (İl. II. 82h)

Strabona göre Adraste, Granik suyunun sol yakasında bir tepe üzerindeydi. Burası uzun müddet siyasî bir merkez halinde kalmıştı. Şimdiki Çan ovası Adraste memleketini teşkil ederdi.

“Burada Adrastenin kendi namını verdiği ve içinde Nemezis için bir mabet inşa ettirdiği küçük bir şehir vardı. Bu şehir Priyapos ve Paryum arasında kurulmuştu ve denize yakındı. (Texier. I. 278)

Plin, Adrasteyi bu Paryum şehrinin (Kemer, Camares) mevkiinde farzederdi.

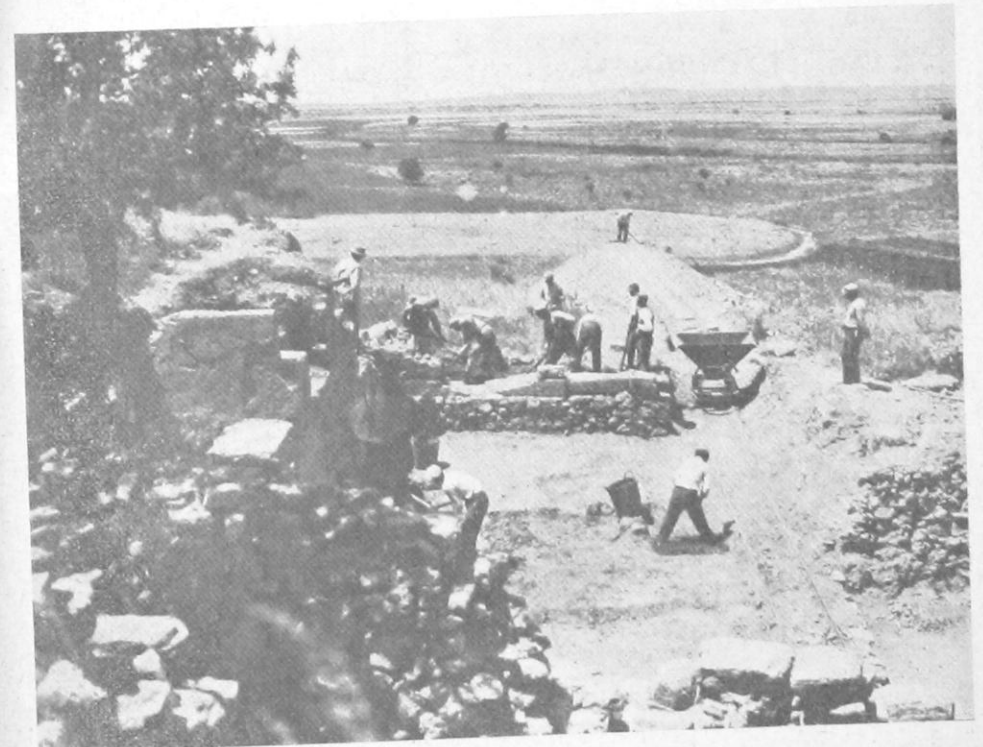
Granik çayının şimdiki ismi Kocaçaydır. Bu çay üç koldan teşekkül eder. Asıl büyük kolun menbaı İdanın Akdağ denilen ve Kotilosun bir parçası olmak lâzım gelen Atkayası yakınından çıkar. Bu kol Çan ovasını dolaştıktan sonra cenuptan şimale doğru akar. Elçi çayı ismindeki ikinci kol Biganın altı kilometre kadar şimalinde Kocaçaya dökülür. Kırkağaç çayı denize dökülmezden evvel dördüncü kilometrede Kocaçaya kavuşur.

“Biga şehri Pigass yani menbalar ismiyle An Comenen tarafından tesis edilmişti. Bu Biga ovasında müthiş bir harp oldu ve Alâeddinin kuvvetleri bir Tatar ordusunu burada doğramak suretile imha ettiler. (Texier. I. 279)

Apezos ve Pitiye şehirlerinin mevkileri meçhuldür. Strabon ken-

Turova VI. ve VII.

Harabenin batı yönünde ve Elenistik tabakada araştırmalar

di zamanında bu şehirler halkının Lapsekiye (Lampsaque) nakledildiğini yazar. İlyada da isimleri geçen bu şehirler çok zengindirler.

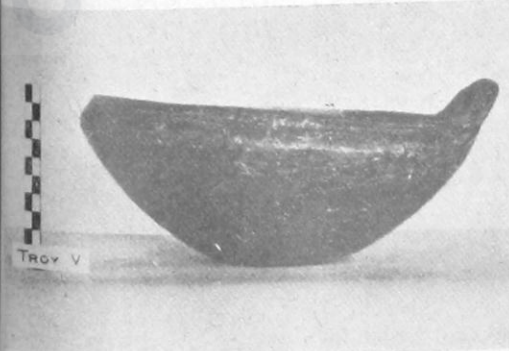
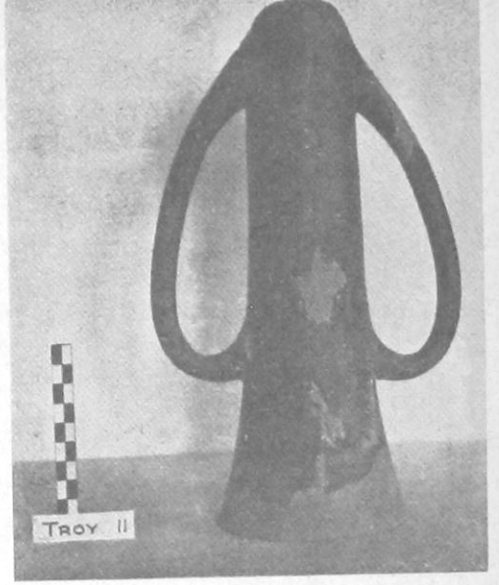
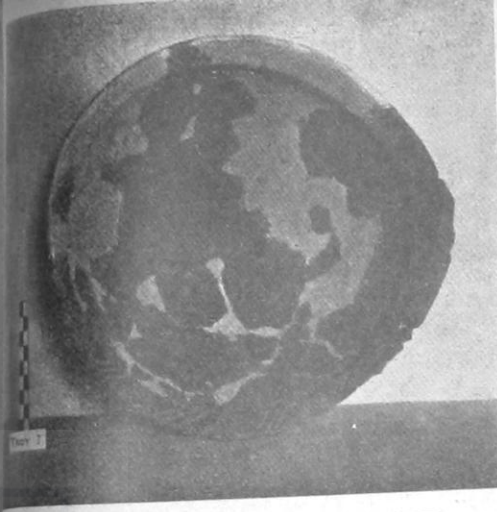
Bu daireyi mütalea ederken daha bazı meşhur şehirleri de zikretmek icabeder. Turova mıntakasının şarkı şimali kısmı Ezeşos (Kazdağ suyu) la çevriliydi. Bu çayın sağında ve solunda munsabı civarında birçok küçük veya büyük şehirler vardır. Periyapostan (Kara Biğa) başlayarak sahil boyunca cenuba doğru devamdan münbit saha birbirine yakın ve birbirinden memnun olan bu şehirlerin mukadderatı hakkında tarih bize pekaz malûmat bırakmıştır. Bu sahadaki şehirlerin meşhurları şunlardı: Paryüm Lampsaque, Posus, Colonae, Gergita, Abydos, Arisè, Percut.... Paryüm şehrinin harabeleri şimdiki Kemer mevkiindedir. Bu şehir eski Adraste'nin mevkii olmak üzere de meşhurdur. Burada büyük mabetler ve saraylar vardır. Hattâ, bakıyyeleri görünen birçok eserler bu şehrin vaktile ne kadar mâmur olduğunu göstermektedir. Lapseki (Lampsaque) şehri Boğaz methaline hâkim ve iyi bir limana malik, arazisi çok bir belde idi. Başka elimizde bir vesika yoktur. Bunun ilk isminin Pitiyasa olduğunu ve bu kelimenin çam mânasına olan Pitusten geldiğini bazı müellifler söyler. Bu şehrin ahalişi Posus şehrinin harap olmasıyla daha fazlalaşmıştı. Bu şehirler üzüm ve meyveleriyle meşhurdur. Buralarda bahçeler mabudü (Priape)in mezhebi yayılmıştı (1). Bu havalı bu günde bağlık ve bahçeliktir.

Lapseki İyonluların elinden İranlılara geçtiği vakit, buraya geniş bir muhtariyet verilmişti. Sonra şehir Atinalılara tabi oldu. Paryüm ile Lapseki arasındaki arazi, mukadderat itibarile eski Yunanistan istiklâlinin son senelerindeki hâdiselere tabi olan bir takım küçük şehirler tarafından temellük edilmişti. İskenderin vefatı üzerine bu şehir Antiyoküsün hücumuna uğradı. Sonra Romalıların dostluğunu kazanarak Roma imparatorlarıyla birleşen diğer şehirlerin mukadderatını takip etti.

Posus şehir ve limanı Lapseki'nin şimalinde idi. Bugünkü müelliflerin bir kısmı Golonae'yi şimdiki Kestanbul mevkiinde kabul ederler. Lapseki'nin cenubuna düşen yerler Teocrienlerin tesis ettikleri Gergita şehrine aittir. Bu şehir çok iyi tahkim edilmişti.

Strabona göre Abidos şehri Turova muharebelerinden çok evvel teessü etmişti. Daryüs bütün Anadolu'yu zaptederek Trakyaya geçmek istediği zaman bu mevkie gelmiş, ve ordusunu buradan Rume'li'ye nakletmek istemişti. Ordusunun mikdarını bilmek istiyen Daryüs, Abidos şehri ahalisine yüksek bir tepe yaptırmış, buraya mermerden bir taht koydurmuştu. İran kralı bu tepe üzerinden bir deniz muharebesi seyretti. Bu esnada Abidos ve civarı halkı pek çok

(1) Çok garip olan bu Periapos mezhebi hakkında izahat almak isteyenler (Culte de Periapos) isimli esere müracaat etmelidir.

Turova I. — VI. da bulunan Seramiklerden birer örnek

ıtırıp çekmişti. Bu ıtırıp Daryüsün avdetinde bu havaliyi tamamen yakmış olmasından dolayı birkat daha artmıştı. Şehir birçok defalar yeniden yapıldı. Birçok kavimlere geçit yeri olan bu havali halkı şehirlerini her türlü felâketlerden kurtarmağa ve onu zengin etmeğe çalışırlardı. Esasen yerli halkı Trako-Frikyalı yani Türk kavimlerinden olan bu şehir ve havalisi, Grek muhacereti başladığı vakit düşmanlarına karşı kahramanca müdafaalar yapmışlardı.

“Bunca felâketler Abidos'u Bizans imparatorları zamanına kadar kalmaktan mahrum edemediler. Beşinci asırdan itibaren Episkoposluk merkezi oldu. Başpapas Ermayas onu Calchëdonien ruhban meclisine kaydettiler. XII inci asırdan sonra Abidos'un varlığı şüpheli kalmıştır. (Texier. I.318)

Arisbe ile Percot'a gelince: “Percot ve Proctios civarında oturan ilâhî Arisbe ve Abidos'la Sestosa sahip olanları Hirtasit sevkiyordu.” (İlyada. II,835).

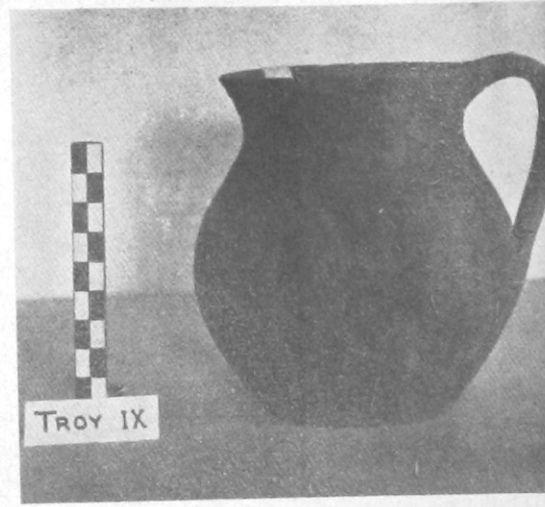
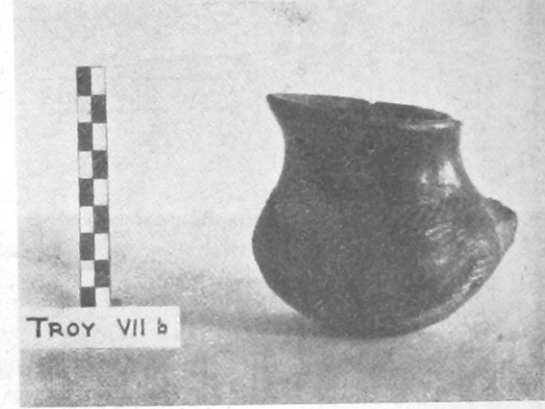
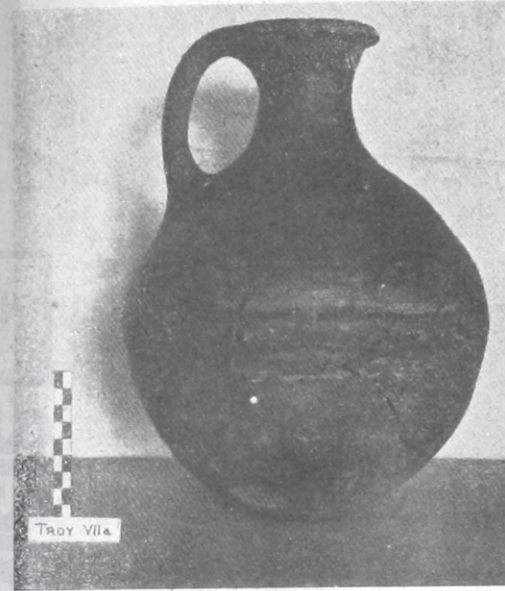
Arisbe şehri Percot'un cenubunda idi. Bunun asıl teessüsünü Dardanyalılara atfederler. Çünkü, Turova muhârebesi esnasında mamur bir şehirdi. Bu şehir Roma imparatorluğunun sonlarına kadar mevcut kaldı.

“Percot şimdiki Bergos kasabasının yerini tutar. Kasabanın takriben bir kilometre kadar şimalinde Misen devrine ait mühim ve kıymetli harabeler keşfolunmuştur. Eski bir metne nazaran Arisbe Perkot'la Abidos'un arasında ve eski Selleis'in (Yajıldak çayı) geçtiği vadi üzerindeydi. İskender Turova'yı ziyaret ettiği sıralarda buradan geçmişti. Bizans devrinde burada aynı ismi taşıyan küçük bir köy vardı.

TUROVALILAR

Yakın zamanlara kadar gerek Önasya gerek Akdeniz mintakası hakkındaki tarihî mehzarımız hemen tamamıyla Grek menbalarından gelen malûmattan ibarettir. Bunlar da umumiyetle Şarkın tarihini Turova harbinden evvelki zamanlara kadar götürmüyorlardı.

Bugünkü hal ve vaziyet çok değişmiştir. Arkeoloji, Filoloji ilimleri sayesinde tarihten evvelki zamanlara dair malûmatımız okadar çoğalmıştır ki, bu yeni ve büyük hakikatler karşısında asrımızın en yüksek zekâlarıyla, umumiyetle biz Türklere karşı fena fikirler besleyen birçok müteassıp Garp âlimleri bile, bu fikirlerinden vazgeçmişlerdir. Bu yeni hakikatlerin asıl Türk tarihini pek çok evvelere götürmüş olması, aynı zamanda insanlık tarihine de yeni bir akış vermesi itibariyle de birkat daha ehemmiyet ve kıymet kazanmıştır.

Turova VII a , VII b , VIII , IX. da bulunan Seramiklerden birer örnek

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin 1932 ve 1937 yıllarında toplamış olduğu kongrelerin müzakerelerini dinliyenler, ve bundan başka Anadolu ve Şark tarihine dair en son neşrolunan ilmî eserleri şöyle bir gözden geçirenler, Türklük davasının nerelere kadar gitmekte olduğunu büyük bir hayret ve takdirle sezmiş ve görmüşlerdir. İşte, demindenberi kısaca krokisini çizmekte olduğum Turova mıntakası hakkında, bugünkü ilmî telekkiler eskiden çok farklı bir "tarih buluşu," ile değişmiştir. Ben burada dünkü ile bugünkü tarih görüşlerini karşılaştırarak Turovaya ve buradaki kavimlere dair bazı malûmat vereceğim.

Turovaya dair olan malûmatımızı Omer, Herodot, Strabon ve sair menbalardan alıyorduk. Bunlar kendi zamanlarındaki vakaları sırf Grek zihniyetine göre yazmışlardı. Bunlar arasında bugünkü ilmî buluşlarla da kuvvetlenen vakalar vardır. Fakat yine, bu malûmatın pekçok yanlış ve eksik tarafları olduğu iyice anlaşılmıştır. Bu husustaki en son ilmî malûmatı kısaca yazıyorum.

Bazı âlimler Turovayı Ege mıntakası içinde tetkik ve mütalea etmişlerdir. Bir kısmı onu Anadolu ile Ege ve Trakya arasında aracı rolü oynayan bir mevki halinde görmektedirler. Her iki görüşte bizce yanlış değildir. Turovanın coğrafî vaziyeti onu hem asıl yarımada ile hem de Trakya ve Ege mıntakası ile bağlamaktadır. Bu hususî vaziyet Turova için çok mühim tarihî roller hazırlamıştır. Biz bu rollerin ana çizgilerini işaretlemeden evvel Ege mıntakasının umumî tarihine kuş bakışı bir göz gezdirelim.

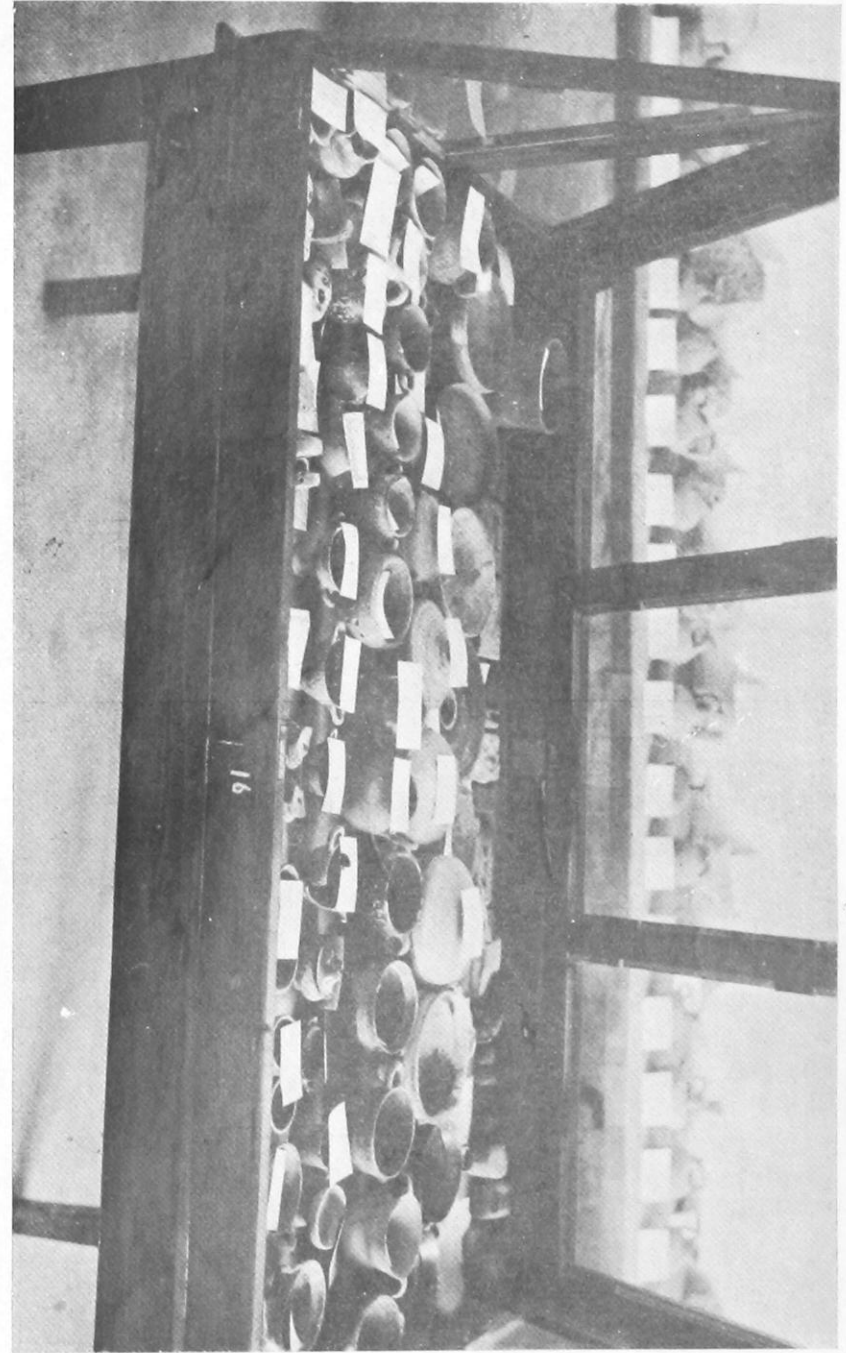
"La Civilisation Egéenne," adlı kitabında M. Glotz şu mütaleda bulunmaktadır: "Milâttan evvel dördüncü bin seneleri zarfında Ege mıntakasında büyük bir değişiklik oldu. 3500 senelerine doğru Cenubi Rusyada ve Tuna boylarında yerleşmiş bir medeniyet Trakyada, Makedonyada, Tesalyada görünmeye başladı. Ve yavaş yavaş Fosit, Beoti taraflarına kadar ilerliyerek Korent körfezine dayandı.

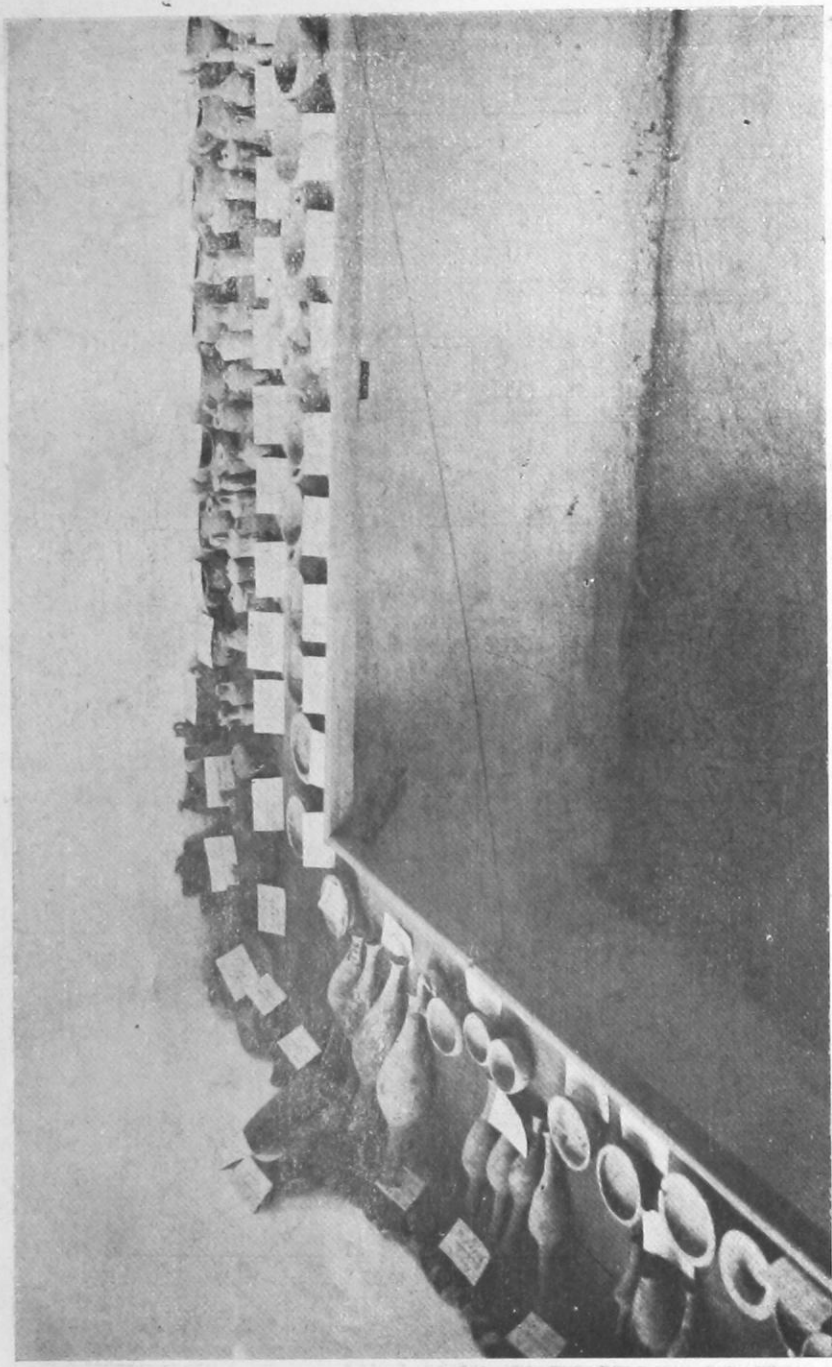
"Dördüncü bin nihayetinde Şarkta ve Ege mıntakasında yeni bir kavimler hareketi görüldü. Bu ilk ahali hangi ırktandı? Grekler bunlara umumiyetle Pelâj (Cariens) derler. Bunlar hiç şüphesiz muhtelif menşedendirler. Adalardakilerine bakılırsa, uzun veya yuvarlak başlı, yani Akdenizli veya Asyalı idiler. Fakat herhalde bunlar ne Elenler ne de Arya'lardı. Tesalya yoluyla Avrupa kıtasından da gelmiyorlardı.,,

Bunların muhacereti, bu asırlarda Önasyanın manzarasını değiştiren kavimler akını ile alâkadardı.

O zaman birinci Turova kuruluyordu. Taş devrine ait eserler görünmiye başlamış; Kıbrıs'a yeni bir halk gelerek madenleri işletmiye başlıyordu. Suriye'deki Biblos şehri Mısır'la münasebete girişiyor, Kenan diyarı neolitik devri bitiriyor. Yunanistan henüz rüşeym halini

Turova hafriyatında Kalvert çiftliğinde meydana çıkarılan eski eserlerden diğer bir kısım.

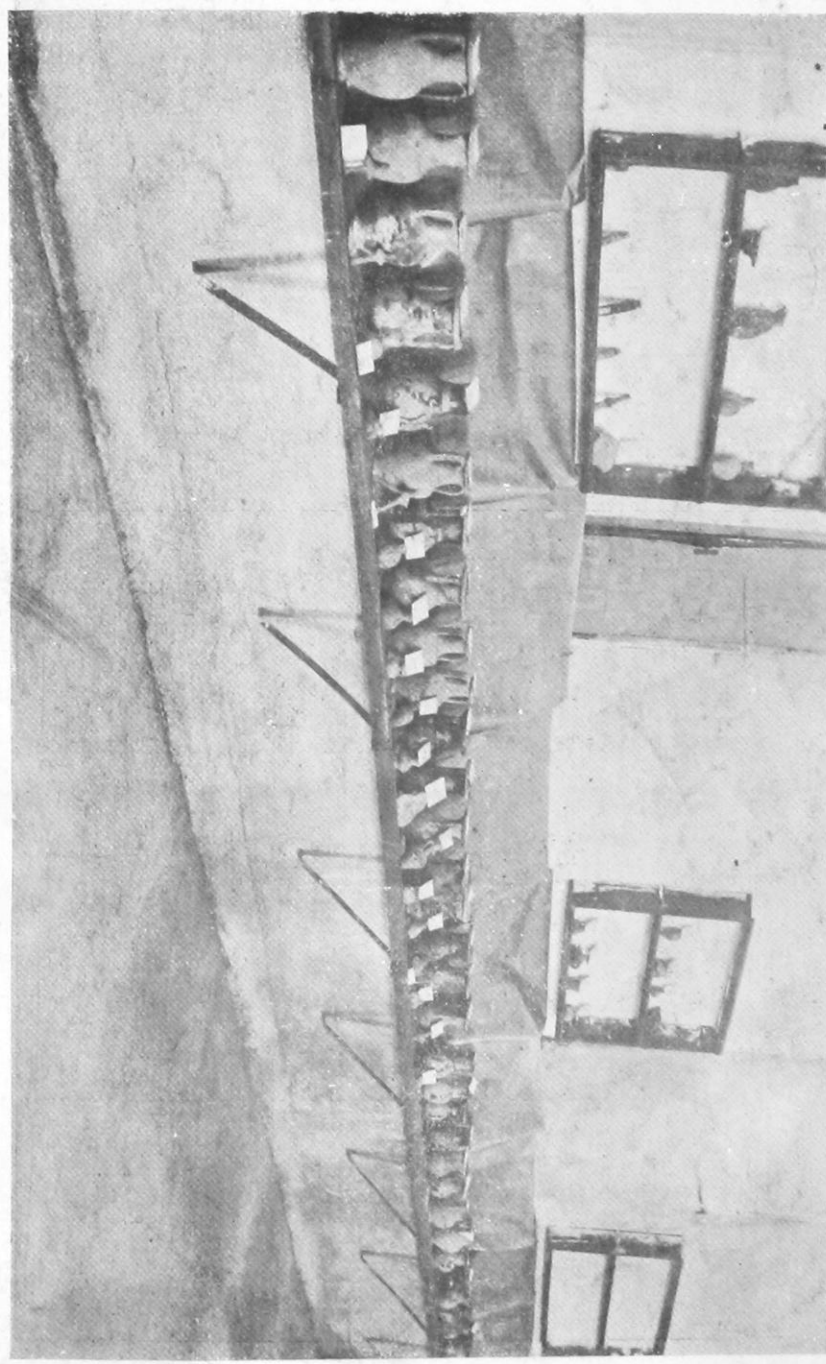

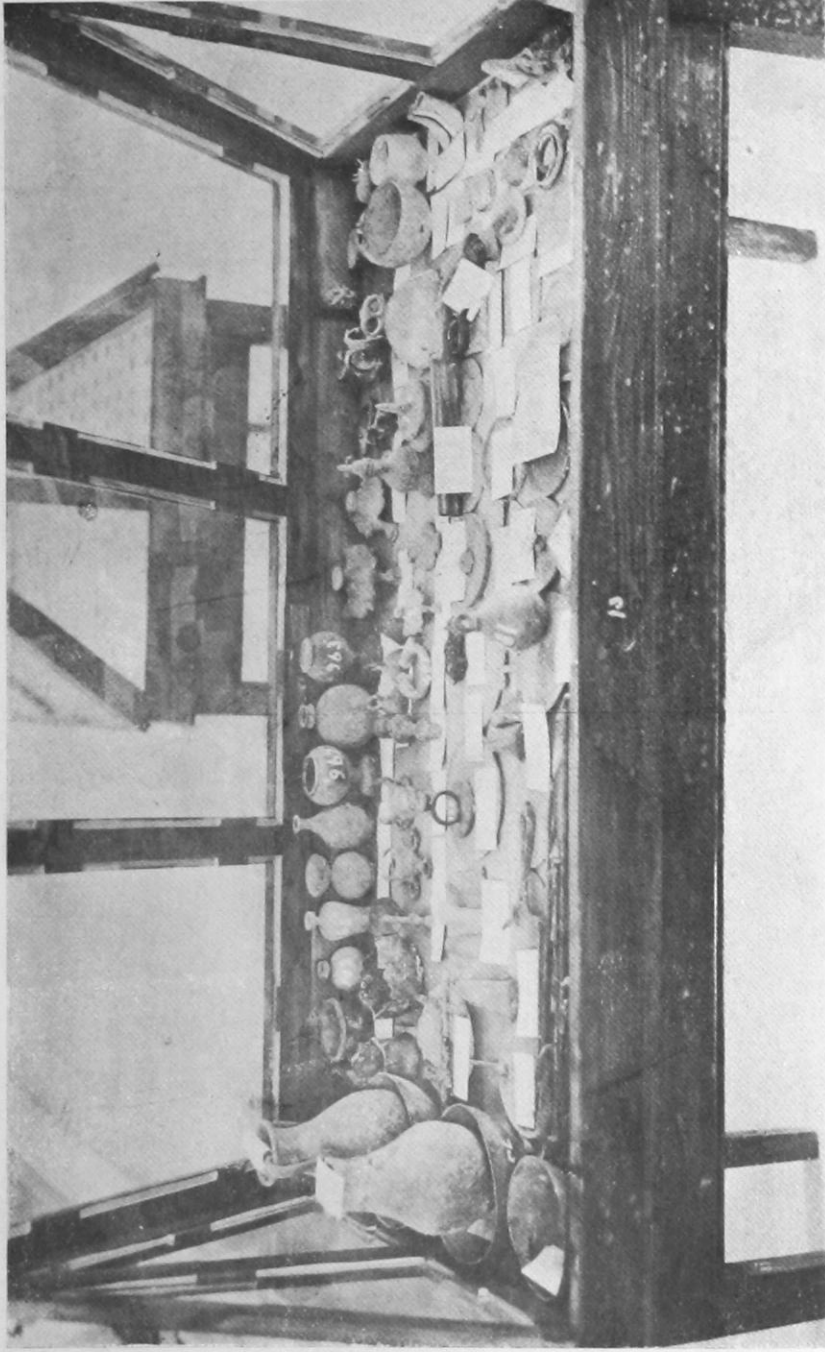

Turova hafriyatında Kalvert çiftliğinde bulunan eski eserlerden başka bir kısım.

SISMANOĞLU

Turova hafriyatında Kalvert çiftliğinde elde edilen eski eserlerden diğer bazıları.

Turova hafriyatında Kalvert çiftliğinde elde edilen eski eserlerden bazıları.

almağa çalışıyordu. Bu zamanda maden san'atları ilerlemeye başladı. Taş devri henüz bitmiş, fakat bronz devri daha başlamamıştı. Her iki devir arasında Bakır devri girmişti. Bu yeni medeniyet Girit'te beş altı asır kadar sürdü. (Eski Minos 2400-3000)

Muhtemeldir ki bu san'at değişmesi iç tekâmülün bir neticesi olsun. Büyükada bu sıralarda bütün dünyayı altüst eden kavimler hareketinden uzak kalmıştır. İşte bu zamandır ki, adanın uzun başlı (Dolikosefal) yerli halkı içine yuvarlak başlı (Brakisefal) bir halk giriyordu.

Siklat adaları da Girit'le Turova arasındaki medenî alışverişlere meyancılık etmeğe çalışıyordu. Siklât adalarının ve Girit adasının birçok çanak çömlekleri birinci Turovaya mahsustur, kulpları delikli yapılmıştır.

Yunanistanda Trint'ten Korcent'e kadar uzanan sahada Siklât adaları vasıtasıyla geçen bir tesir görünür. XXV inci asır zarfında da yeni bir kavimler muhacereti başlar Trako-Frikler, birinci Turova üzerine ikincisini yeniden kurarlar. Anadoludaki Eti kavimleri yavaş yavaş cenuba ve garbe doğru ilerlerler. Tesalyadaki medeniyet şimaldeki halkla temas eder ve o vasıta ile Anadoludaki medeniyet hareketini taklide başlar. Megaron biçimindeki evleri Turova II. deki-lerin benzeridir. Küçük heykellerde görünen tip: Alından doğruca aşağı inen bir burun, sivri bir karın ve kaba kalçalardır. Şehirlerin etrafı kalelerle çevrilidir.,

Yukarıki mütalealar bize herşeyden evvel şunu isbat ediyor: "Romalılaşmadan, Elenleşmeden evvel eski dünya Egeleşmiştir. Bu birleşmeye sebep olan âmilleri muhitin tesirinden ziyade şarkın tesirinden istifade eden bir halkın tabiatında aramalıdır. Bu halk, etrafa kuvvetle yayılan bir medeniyet yaratmak için kendisinde bir takım ana tabiatlar, yüksek ahlâklar seziyordu. Bu hal, hiç şüphesiz, Samilere yabancı ve tarihî rolünde Hind Avrupalılardan evveldir (1) „

İşte burada Turovayı Türk ırkına bağlayan en sıkı bağın ucunu elimize almış oluyoruz. Bundan başka onu hem Anadoluya hem daha şarka kadar giden uzun medeniyet yollarının üzerine koyduktan sonra, burada yaşayan halkın Türk ve buradaki medeniyetin yine Türk ırkına bağlı olan kavimler tarafından meydana getirilmiş olduğunu ve "ilk medeniyetler „den pek çok şeyler almış bulunduğunu görmüş oluyoruz. Bu meseleye dair bir iki misal verelim. 1893-94 senelerinde Anadolu'da ilmî tetkikler yapmış olan E. Chantre (Missionn Capadoce) isimli eserinde, şarkta yapılmış olan hafriyatlarla bunların vermiş olduğu yeni fikirlerden bahsederken şöyle der:

"Bu hafriyata bir zemin teşkil eden Kafkaslar'da ve Ermenistanda bulunan eserlerle Turova ve Argolit'te bulunanlar arasında yapı-

(1) H. Beer "La civilisation Egéenne „ mukaddemesinden.

lan mukayeseler, bunların aynı medeniyet mahsulleri olduğu kanaatini vermiştir. Benim şahsî tetkiklerim, şarkta ve garpta bulunan tarihten evvelki nekropoller arasında münasebetler mevcut olduğunu ve bunlarda rastgelenin Etnoğrafya malzemesinin burada yaşamış olan halkın menşe'i de müşterek olduğunu göstermiştir.»,

Şantre, Etilerle Egelilerin müşterek bir medeniyetten pay aldıklarını, Kafkaslardan Etrüri'ye ve Karadeniz'den Finike'ye kadar uzanan geniş topraklarda yaşamış olan medeniyetin şarktan garbe doğru yürüyen yeni bir medeniyetin mahsulü olduğunu söylemektedir.

“Kıbrıs, Rodos, Hisarlık'ta ve Koband'da olduğu gibi, bu insan heykelcikleri Kapadokya'da ve bilhassa Kültepe'de Boğazköy'de ve Komana'da bol miktarda bulunmaktadır. Bundan şu çıkar: Kafkas ve Ege mıntakasındaki mezarlarda da olduğu gibi, bunlar eski Mezopotamya'dan müteessir olmuşlardır. Bu heykelciklerin bazıları kaba bir taklittir. Bazıları Babil mabudu İstar'ın ve Kalde mabudü olup güvercin şeklinde yapılan Astarte'nindir.», (Sayfa 205)

Şarktan garba doğru giderken Mezopotamya'nın tesiri oldukça değişir. Bilhassa Kültepe den Turova'ya doğru gittikçe daha ziyade genişler ve sonra Ege mıntakasında mahallî istihaleler başlar. Bu değişiklik Misen medeniyetini doğuran (M. B. 3000 - 1500) ilk Turovanın 3000 ile 2500 seneleri arasında kurulmuş olduğuna bizi ikna eder.

Burada ilmi misalleri çoğaltmak istemiyorum. Bugüne kadar herkesçe bir hakikat olarak kabul edilmiş olan birçok tarih bilgileri kökünden sarsılmıştır. Bize düşman değilse bile herhalde, hiç tarafdar olmıyan birçok garp âlimleri bu son vaziyet karşısında hakikati itiraf etmeğe ve kendilerini bu yeni hakikata alıştırmaya başladılar.

Burada diğer bir misal alacağım. Bu misal bilerek veya bilmiyerek her hâdiseyi daima Türkler aleyhinde bir silâh gibi kullanmağı kendisine iş edinmiş olan bir garp müellifine aittir. Bu zati bizde hemen herkes tanır. Charle Texier'nin Türkçeye tercüme edilmiş olan Küçük Asya ismindeki üç ciltlik kitabını okumuş olanlar bu zatın, kendi gibi düşünülere canlı bir misal teşkil etmek üzere, hakkımızda neler yazmış olduğunu pek iyi bilirler. İşte ben bu zatın kitabından bazı satırlar nakledeceğim Bu adam bilmiyerek bizim lehimizde birçok yazılar yazmıştır. Görülecektir ki tarihten evvelki devirlerde Türk ırkına mahsus mezîyetler ve birtakım vak'alar, ya başka kavimlere atfolunmuş; yahut ta Türk kavimleri menşe itibarile başka ırktan sayılmıştır.

“Yunanlılar isimlerini vermiş oldukları kıt'ada ilk yerleşmelerine dair hiç bir eser ve an'ane muhafaza etmemiş olsaydılar, başka bir memleketteki hayatlarına ait olarak ta bize bir malûmat kalmıyacaktı. Bundan başka, Yunanlılar, ecdatlarının ormanlar açmağa, vahşi

hayvanlar öldürmeğe ve bataklıkları kurutmağa başladığı yerde de kendilerine buralarının, ilk sakinleri diye bakarlardı. Bu ecdatların ismi onlarca Pelâj idi. Bunlar Yunanistanın ilk ahâlisi idiler. O havalide bunların bu kıt'aya gelen ilk kavim olduğunu bilmiyen hiç bir yer yoktu.

“Yunanlılar, fikir ve kanaatları kadar ahlâk ve âdetleri itibarile de cetlerine merbuttular. Bu akrabalık münasebetini tarihî delillerle göstermek mümkün olmasa bile, bütün an'aneler bizi garpta İtalya ve Siçilya'ya, Şarkta bütün Asya sahillerine yayılmış olan ırkın bir kolu olduğu neticesine götürür.

“Greklerin bu Pelâj'lar hakkında verdikleri malûmat bunlara asıl ırklarının menşelerine o kadar bağlar ki, her ikisini de yalnız bir aileden çıkmış saymıyarak iki ayrı cinse ayırtmaz. Hakikaten, Yunan an'anesile tezat teşkil edecek hiç bir Pelâj an'anesi ve mabudu yoktur. Pelâj'ların Jüpiter'i Zevs, Yunan kahramanları tarafından tanınmıştır. Bunların merkezi olan Dodun'a Ellad'in beşiği diye bakılabilir.»,

“Pelâj'lar göçebe bir kavim değildiler. Bunlar çiftçilikle meşgul olan ve insanlara ilk sabit evi, cemaat için müşterek sığınakları yapanlardır. Dağ tepeleri insanların dinî bir korku ile yaklaşabilecekleri bir Allahın makamı olmak üzere tanınmış mukaddes yerlerdi. Bu an'ane Yunanlılarda yaşar. İdanın, Olemp'in tepeleri Den-dimen ismini taşıyan bir takım dağlar, Pelâj'lar ve Greklerin millî mabutları olarak takdis ettikleri yerlerdir.»,

“Pelâjların evlâtları Asya Kersonesi (Çanakkale boğazının Anadolu sahillerini) tutarlarken aynı zamanda Atik (Attique)de de yerleştiler. Bu halde Pelâjlarla Greklerin aynı bir kavim ve iki ayrı isim altında aynı aileden olduklarının aksine hiç bir delil yoktur. Pelâjların en acık hususiyeti, cinslerinin türedığı ve yine sırf Yunanlılık tesiri altında silinip gittiği yerlerin hepsinde müesseseler vücude getirmeğe sebep olan gayret ve faaliyetleridir.»,

“Asya toprakları ilk işgal edenlerindii. Pelâjlar da Trakyayı, Propontit sahillerile küçük Asya kıyılarını ilk zamanlarda tuttular. Bunlar toprağı sürdüler, hayvan beslediler, kasabalar yaptılar, ve üç şubeyi çıkarmış olan Yunan ailesinin büyük babaları oldular.»,

Bu sahillerde Pelâges ailesile beraber Gergit ve Kebran isimleri altında İda dağının orman ve madenlerini işleten ve İda'luların büyük ana mabuduna tapan çalışkan kabileler vardı. Bunların arasında güzel Dardan ırkı seçilirdi. Bunlar reisleri Dardanosun delâleti ve Pelâjların himayesi altında gelerek Dardani şehrini nasıl yaptıklarını gururla anlatırlardı.

“Frikyalılar Trakya ırkına mensuptular. Ve Asyaya Pelâj medeniyetinin esaslarını getirmişlerdi. Lisanlarından malûm olan

pek az kelimeler bize bunların Arya nesline bağlı olduklarını anlatır. Turovalılara hakikatte Frikyalı diye bakılırdı. Öripitin Hecup'ünde, Agamemnon mağlûp düşmanlarından ve onların harap olmuş şehirlerinden bahsettiği sırada, Frikyalılar diye çağırır: "Frikyalıların kuleleri hücumlarımızın altında düştüğü günü bilseydik bu garip gürültü, bizi dehşet içinde bırakırdı. Sefil Frikyalılar ey canavarlar. Onları benim şiddetimden kurtaran o gerileme ne idi, diye, Turovalılar tarafından gözleri oyulan Polinestor haykırdı,,

"Turovalıların Frikyalı ve Dardanlılarla iki katlı akrabalıkları vardı. Tros ailesi İlos ve Asarküs isimlerindeki iki kardeşle yeni bir kol yaparlar. Asarküsün oğlu Kapis ile Priyamın damatlarından Dimas, Frikyalı isimlerini taşırlar. Asya kersonesinde esaslanmış olan bu bağlantılarla Dardanlıların kuvveti artar ve Frikyalılar, Pelâjlar, Asurlar ve Yunanlıların hüküm sürdükleri bu kıtada Turova devleti genişler,,

"Kökleri Yunanistanın iptidai devirlerine çıkan Lisililer de Turovalılara dar bir akrabalıkla bağlıdırlar. Lisililerin şehir ve mabut isimleri, gûya bu iki hükümet bir tek şeye malikmişler gibi, Turovada da vardır. Apollonun oğlu genç İyona bu Asya toprakları üzerinde pek meşhur bir kavim sahibi olacağını vaadeden bir masal gibi an'aneler, ilk Yunanlılarla bu Lisili ve Gritli kavimler arasında özlü bir akrabalık olduğunu gösteriyor. Bu suretle Troade'da olduğu gibi Lisi'de muhtelif ırklar arasında kuvvetli bir yakınlık ve birleşme hasıl oluyor. Ve bunlarda, biri ötekini teşvik eden din ve medeniyet dehasının uyandığı görülüyordu,,

"Turoade memleketile Turovalılar arasında rastgelenen Lisi isimlerinin benzeyişinden bu iki kavim arasında mevcut olan yakınlığın son delilleri de elde edilir. Bu iki memleket birbirine müşterek bir kökle bağlıdır. Troade'nin bir kısmı yerlilerinin ismini alarak Lisi namıyla anılırdı. Lisililer de asıl kendi memleketlerinde Turovalı ismini alırlardı. Bu akrabalık tarihten evvelki devirlere aittir,,

İşte bu satırlardan da iyice anlaşılmalıdır ki, Dardanyalılar, Turovalılar, Pelâjlar, Lelejler, Karyalılar, Traklar, Frikler aynı ırkı muhtelif boyları idiler. Bunlar muhtelif tarihlerde Turova havalisini tutmuşlar ve Boğazlar mıntakasını, bugün olduğu gibi, bundan beş altı bin sene evvel bile kendi işgalleri altında bulundurmuşlardı.

Grek membalarının bu kavimler hakkında yazmış oldukları birçok şeylerle bugünkü ilmi keşifleri yanyana getirince, ortaya çıkan hakikat insanı hayretlere düşürüyor. Avrupalı âlimlerin buralarda yaşayan insanlar hakkındaki telekkileri her ne olursa olsun, hâdiseler şunu ispat etmiştir :

Turova ve havalisi Anadolu'nun bir parçasıdır. Coğrafi birlikle beraber burası, medeniyetçe, ırkça ve bütün bir tarih gödişince, A-

nadoludan ayrılmamıştır. Ve ayrılamazdı da... Bu hakikatlerin Avrupalı âlimler ağzından işitilmesinde çok başka bir zevk vardır. Son bir misal daha alayım :

"Bu Ahali Hint - Avrupalı olmıyan bir dille konuşuyordu. Lârisa kelimesi bunlardan kalmadır. Kale ve müstahkem şehir manasına gelir. Bu iptidai halka biz Pelâges diyoruz. Bu isim, Elençe konuşmıyan, Elenlerden evvel mevcut olan kalabalık bir halk tabakasına, eskiler tarafından verilmiştir. Strabonun dediği gibi: Bunlar Lalejler midir yoksa, Frikyalılar ve Peonlarla akraba mıdırlar ?, (1)

İrkça birbirine yakın olan bu kavimler nihayet Priyam devletinin yüksek idaresi altında birleşerek kuvvetli bir federasyon yaptılar. Bu devlet Etilerle ve Frikyalılarla beraberdi. Mısır Firavunu II inci Ramzesle Eti imparatoru Hatusil arasında Kadeş'te geçen meşhur muharebede müttefik sıfatıyla Turovalılar da bulunuyordu (2). Hâtta bu muharebede esir düşen Turovalılar Mısıra gitmişler ve orada Nilin sağ sahilinde, Menfise yakın bir yerde Turah yahut Turu isminde bir şehir kurmuşlardı. Bu şehir Araplar zamanına kadar kalmıştı. Sonra da Grekler bu şehre Troja ismini vermişlerdir.

NETİCE:

Çanakkale Boğazı methaline hâkim bir noktada bulunan Turova kalesiyle diğer bütün kaleler, kasabalar, şehirler bugün olduğu gibi tarihten evvelki devirlerde de Türklerin hakimiyeti altında bulunmakta idi. Asya ile Avrupanın arasında bir geçit olan Çanakkaleden birçok kavimler de gelip geçmişlerdi. Fakat bunlar içinde Türklerden başkaları burada az müddet hüküm sürebilmişlerdir.

Sözü bağlarken 1937 senesinde Turova hafriyatı neticesine dair burada bir iki söz söylemeği muvafık görüyorum :

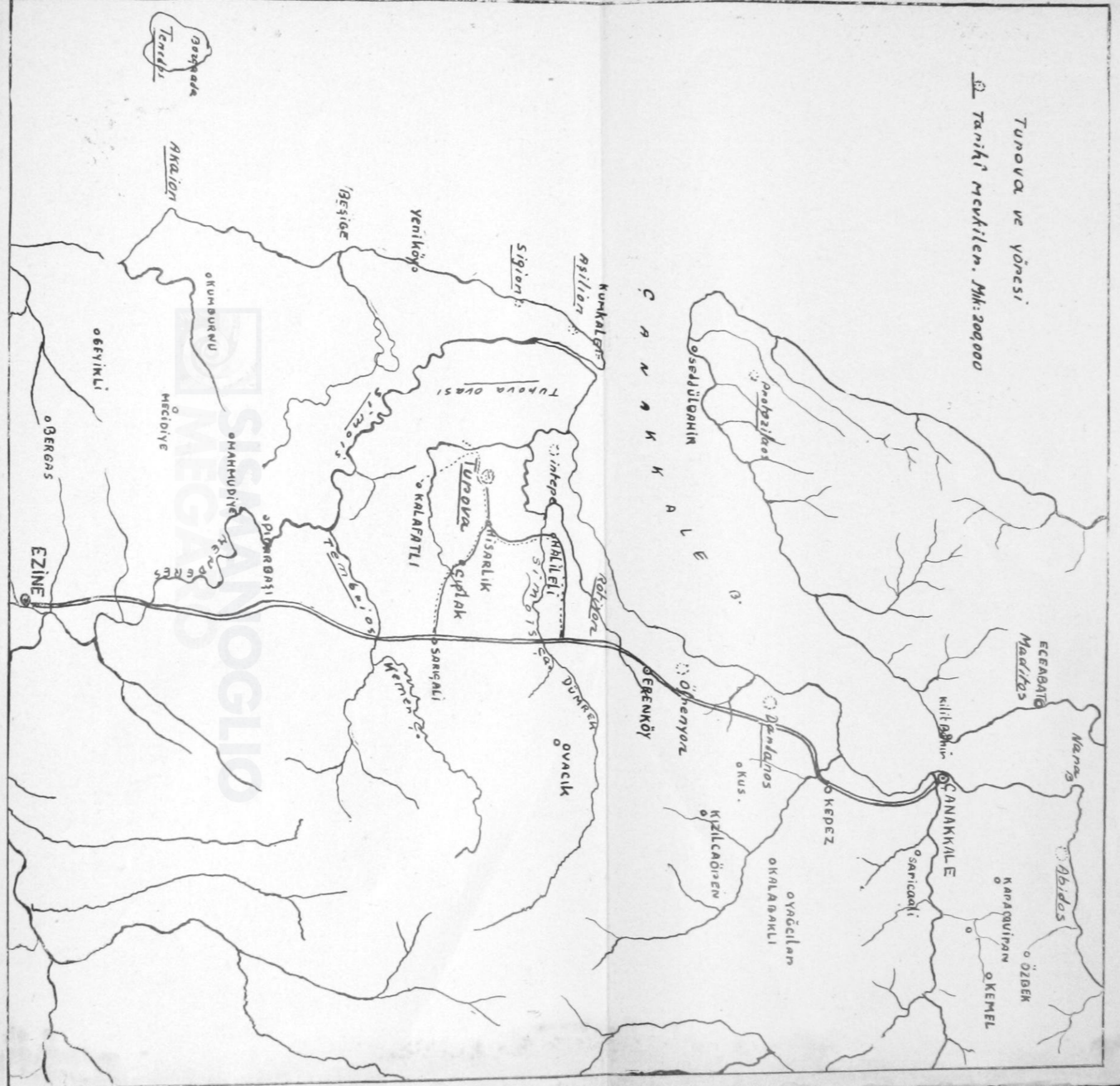
Amerikalı Arkeoloğ Bay Blegene nazaran Turovayı ilk defa kuranlarla yedinci tabakaya kadar, yani milâttan evvel 3500 senesinden 1100 senesine kadar geçen zaman zarfında burada yaşamış olanlar yerli bir halktır. Bunlara dışarıdan ancak Grekler ve Romalılar zamanında insan karışmıştır. Burada Greklerin ve Romalıların oturması milâttan evvel yedinci asırla milâttan sonra üçüncü veya dördüncü asır arasına düşer. Ondan sonra zaten Turova terk olunmuş, yahut çok ehemmiyetsiz bir köy haline düşmüştür.

(1) A. Jardi. La formation du peuple Grec. S. 94

(2) Etileri simli eserime bakınız.

1 inci tabakanın tarihi tahminen	Milattan evvel	3500 - 3000	arasında
2 inci	"	3000 - 2500	"
3 üncü	"	2500 - 2200	"
4 üncü	"	2200 - 2000	"
5 inci	"	2000 - 1700	"
6 inci	"	1700 - 1300	"
7 inci A.	"	1300 - 1200	"
7 inci B.	"	1200 - 900	"
8 inci	"	900 - 500	"
9 uncu	"	sonra 500 - 400	"

SON

MEGARGO

Fiati 30 Kuruş